

**ТОВЕНБЕРГЕН
МЭТМУРАТОВ**

АШЫЛЫСЫҰ

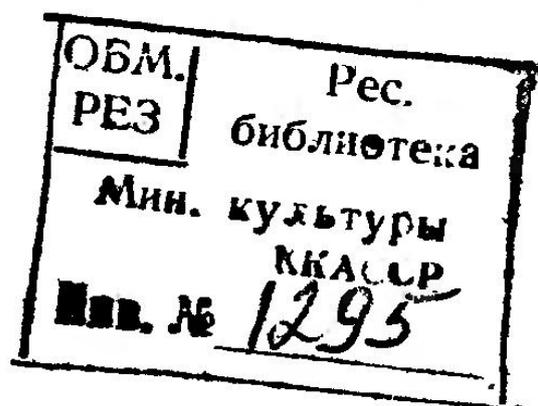
ТӨЛЕПБЕР

УРАТОВ

АШЫЛЫСЫҰ

(қосықлар хәм поэмалар)

„Қарақалпақстан“ баспасы
Нөкис—1977 ж.

КК 2
М. 68

3733040200
М-357(06)—77

Төлепберген Мәтмуратов өзінің көп ғана лирикалық қосықтары менен кітап кумарлардың кеуліне унаған шайырлардың бири.

„Ашылысыу“—шайырдың соңғы жыллары жазылған лирикалық қосықтары менен поэмаларының жаңа жыйнағы. Онда автордың тууылған жердің гөззаллығы менен халықтар дослығы, заманласларымыздың мийнеттегі мәртлиги, партия, Ұатан ҳаққындағы йошлы қосықтарына кең орын берилген. Онын көркемлиги күшли сулыу қосықлары кітап кумарларға зауық бағышлайды, оқыушының жүрегін жеңип алады.

© „ҚАРАҚАЛПАҚСТАН“,—1977.

1
ДӘҰИР.
АДАМЛАР.
ӨМИР ҚУБЫЛЫСЛАРЫ.

ИСЕНБЕЙМЕН БАСҚА ЖӘННЕТ БАР ДЕСЕ

Исенбеймен,
Басқа намаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа анаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа атаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа Ұатан бар десе.
Исенбеймен—
Басқа зийнет бар десе,
Исенбеймен,
Басқа құрмет бар десе,
Сен жәннетсең,
Сен жәннетсең, Ұатаным,
Исенбеймен—
Басқа жәннет бар десе.
Өз Ұатаным—
Бауыр басқан уям ол,
Барлап көрсең,
Қай ұақ көрсең зия мол.
Өз Ұатаным
Баурына тартып тур,
Топырағы пахта өскен даламның.
Көкке өскен
Токиодан артықдур,
Бир қысым боп
Нью-Йоркта жүргенше,
Жүрейин дә Шақаманда шалқып бир!

Ай-қай, жерим,
Ай-қай, ана топырағым,
Аналық сениң ийисин
Аңқып тур маған, аңқып тур.

2.

Халқым бар мениң,
Бирлигин айтып,
Құрлигин айтып мақтарман.
Өтседе ұақыт
Өшпейди аты хатлардан.
Рухым мениң—
Ленинлик Уллы идея,
Жүрекке орап,
Сезимге орап сақларман.

3.

Өз елимде тас төсеп бер,
Жатайын,
Басқа елдин
Мамығында жатпайман.
Зат керек пе,
Аз керек пе, көп керек пе,
Сатайын.
Бирақ та мен
Ұатанымды,
Халқымды,
Идеямды сатпайман.

24/II 1976-жыл.

АҒЫП БАРАР АҚ СӘҰЛЕ

Гүзар жоллар, гүзар жоллар
Толып аққан дәрьядай,

Себеби:
Арбаның алтақтасынан
Минди—
 машинаның кабинасына.
Бир басқышты
 атлады бірден.
Бірден қанат байлады,
Бірден бағлы болды,
Бірден сайрады.
Өзгерген жоқ
 ұақыт өлшеми:
Бир сутка ишінде
 24 саат
Өзгерген жоқ
 жердің тезлиги,
Өзгерди қанат.
Қанатлы дәуір бул
 көкті жаўлаған,
Оның қақарманы Прометейдей
Таўлардың тасына
 шынжырланбаған,

5-апрель. 1973-ж.

АДАМЛАР ОЯҰ

Заманымның адамларын
Хешким келип жулқымас.
Сондадағы ояў бәри,
Хәргиз тынып-тыншымас.
Бәримиз де, бәримиз де
Баратырмыз асығыс.
Қыял деген толы бизде,
Ой менен бәнг басымыз.
Жумыс деген быжнап атыр,
Керек бәрін үлгерий.

Жанымыз—от, ғыжлап атыр,
Керек елге нур берий.

Жанбас қала алабында,
БАМ да үлкен қурылыс...
Бәри, бәри қараўында,
Бәлент-бәлент шыңымыз.

Жумыстың бар аўыры да,
Көп бирақ та қызығы,
Ұатанның хәр аўылы да,
Хәтте көк те бизики.

Тасып атыр ырыс деген,
Жер де, суў да бахтымыз.
Асып атыр жумыс деген,
Жетпей атыр ұақтымыз.

Күнлерди күн қуўаласа,
Тыным таппас исполком,
Бетон балкон унамаса,
Салар еле мыс балкон.

Кулатамыз гөне жайды,
Ойлап жаңа үйди биз.
Өсип барар жайлар сайлы,
Өсип барар дийдимиз!

Ұақыт жетпес исимизге,
Түнде ғана саўамыз,
Хәтте бизлер түсимизде,
Жоллар жүрип барамыз.

КИЙИМЛЕР КӨК...

Токарь ма ол я шопан ба?
Бәрінде де табыс көп,

Үйінде де, күйінде де,
Кийімде де нағыш көп.

Қарап тұрсаң бәрі муздай,
Бәрі муздай кийінген.
Ұяллар да мисли қыздай,
Танымайсаң кийімнен.

Адамларға нәзер салсаң;
Түрлі липас, жасыл, ақ..
Кәсиби не? Танымайсан,
Бир-биринен басым-ақ.

Ұақыт өгер билинбей-ақ,
Көпдур кеули тоқ адам,
Кийім деген кийилмей-ақ,
Шығып атыр модадан.

Сонындай бул сулыұ заман,
Бундай болмас түсинде,
Хәй, адамлар, гөне болмаң
Жаңа кийім ишинде.

ҒАҰҚЫЛДАСАР ҚАРАҚАЛПАҚЛАР

Мейлис-мерскеде, кешки жыйында,
Ески массагеттен өнген урпақлар—
Қустай сергекликті сезіп бойында,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Айтқан сөзлерине бузау емдирип,
Бийди, ханды Өмирбекке жендирип,
Сөзлерине аяқ қойып, жүрдирип,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Кеуиллери желіп тұрған арғымақ,
Көкирегі ийіп тұрған зер булақ
Сөзлериниң пәтлеринен тау қулап,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Симоновтан сөйлеп, Аббазды айтып,
Мысырдан гәп қозғап, Харьковтан қайтып,
Жердиң жүзин шолып, барлығын қарпып,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Ортаға алып қатықулақ, қарыйды,
Басына көтерип жаңа дәуірди,
Ай үстине тигермиз деп қара үйди,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Тап жаңа жұлдыздан түсіп келгендей,
Ай таманға өзи ушып келгендей,
Бул кәраға жаңа көшип келгендей,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Жүрген жолларында, ұақыт қыстауда,
Жаңа мәни беріп жаңа нускауға,
Самолет бортында, автобусларда
Ғауқылдасып барар қарақалпақлар.

Әжеп заман болды айта жүрер деп,
Нөкистиң жайлары көкті тирер деп,
Кийім таза, төсенериң гилем деп,
Ғауқылдасып барар қарақалпақлар.

Коммунизм деген киятыр десип,
Бири „ауа“, бири „тура тур“ десип,
Жақсылықты айтпау гүнадур десип,
Ғауқылдасып барар қарақалпақлар.

„Әкемиз де бүйтип әлпешлемеген,
Жай берип қойыпты бизге төбеден...“
Ташкенттен, Бакуден, Оштан, Шегеден
Ғауқылдасып келер қарақалпақлар.

Кийімлерин кийип дәуір салтының,
Шөгирмесин киймесе де халқының,
Қалдырмастан ғауырлысын, шауқымын,
Ғауқылдасып келер қарақалпақлар.

Ели ушын айтары тек қалыс гәп,
Келешекти қыял менен нағышлап,
Сөзинің шынлығы ушын нан услап,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Сәубетлесіу ушын бәне кем деме:
Ушырасыу, үлпетлесіу, деңгене...
Коммунизм—уллы мәнзиллерге де,
Ғауқылдасып барар қарақалпақлар.

ЖОЛ

Жер үстінде жоллар нобай дым,
Тутастырар қубла, арқаны.
Гә үстинен өтер тоғайдын,
Гә өтеди таулар арқалы.

Жол өтеди саҳралардан—
Саратанның күни қақсатқан.
Гүзар жолға қарады дәуран,
Өтер оннан үлкен составлар.

Жоллар жолдас мәңги жылларға,
Ағыс яңлы сирә тынбайды.
Миннетдарман мұдам жолларға
Жақынлатқан алыс дийдарды.

Жолаушыман мен де жол жүрген,
Тыным бермес маған арзыуым.
Асығыспан дослар, күн-күннен,
Күтер мени алда мәнзилим.

Жол салыуға мен бир талабан,
Мениң жолым нәзик дым, бірақ,
Қосық пенен жоллар саламан,
Адам жүрегине дуурылап.

Барлық соқпақ, барлық жоллардан
Дослық жолын заңлы көремен.
Бұл жол ушын бәрин арнайман,
Керек болса жанды беремен.

Дослық жолы қауип-қатерсиз,
Нағыз жолы бизің дәуірдің.
Сиз егленбей оннан өтерсиз,
Кереги жоқ шлагбаумның.

Жол дегенің сондай уллы зат,
Үлес қосың оны оңлауға.
Тасылса да оннан түрлі зат,
Бомба тасылмасын жолларда

Жоллар жүріп бизлер өсеміз.
Нурлы жолда җеш гәп шаршауың,
Дүнья жайнап тұрсын десеңиз,
Адам ығбалына жол салың.

Алда-мәнзил, кеуілде үмит,
Еле талай таулар асамыз.
Гүзар жолым, өзіннен жүріп,
Коммунаға дийдарласамыз!

ЖАБАНЫМ, ЖАСЫЛ ДАЛАМ

(дүркін)

I.

Ауылым, таныдың ба,
Баяғы жас баланы?...
Шадлығым, анығында,
Өзіңнен басланады.

Күнлерім күлімледі,
Ойнадым ай батқанша.
Ишлерім дүбірледі
Бір бала ойнап қалса...

Ойыным қанған емес,
Жууырдым айың менен,
Исімде болған емес
Әжинияз шайыр менен.

Бул шексиз әлемге сен
Кишкене есик болдың.
Жаңам да, гөнем де сен,
Сен маған қосық болдың.

Ауылым, мениң ушын
Мудамы жарық кешің.
Сен болдың соның ушын
Өмірдің элиппеси.

Ауылым, таныдың ба.
Баяғы жас баланы?...
Шадлығым, анығында,
Өзіңнен басланады.

II.

Арнайман саған бәрін.
Кетсем де бул карадан.
Ойнақы самалларын
Шашымды сыйпалаған.

Ай нурын дирилдетип,
Сууларын сыңғырлаған.—
Жүректі дүпилдетип,
Ойымды тындырмаған.

Караүйде жатсамдағы,
Ойларым балалаған.
Қыялым аспандағы
Жулдызды аралаған.

... Жууырғыш болайын деп
Изледім ғұлығулық.
Жумсады анам мени,
Қырсықсам урып-урып.

Ауылым—ой шарбағы
Ауылым—адақ арбам...
Қалалы болсамдағы,
Бәри бір сенде барман.

Биринши балалығым
Өзіңде дүбірлеген,
Биринши „даналығым“
Ойымда дигирлеген.

Болар ма адам сирә
Жерине жүгинбеген!

III.

Ғаррылар шырағым деп
Шығады жолларымнан.
Кемпирлер қарағым деп
Сүйеди қолларымнан.

Ауылым көркейипти,
Жайлардан билип турман.
Ағалар еңкейипти...
Ойларға шүмип турман.

КӨЗ КӨРГЕНЛЕР

Жууырған далаларым,
Келмедим бағың ушын.
Көз көрген ағаларым,
Сиз мениң сағынышым.

Сиз маған атқа минип
Шабыұды үйреттиңиз,
Сөйлесем ақтарылып,
Жаныұды үйреттиңиз.

Көз көрген жеңгелерім.
Келдим мен араңызға.
Баяғы дөңгелегім
Сизлердің балаңызда.

Сиз мени „кишкене“ деп
Кеулимди өсирдиңиз,
Кесеклеп қашсамдағы
Кейиннен кеширдиңиз.

Көз көрген жораларым,
Тартып тур дала бүгін,

Сиз мениң ораларым,
Сиз мениң балалығым.

...Күндизи, ақшамы да
Машинаға ход бересиз.
Биздағы йош шамына
Мудамы от беремиз.

Қыйын-ау кәсип танлау,
Хәркимнің өз жумысы.
Бизиқи — қосық таллау,
Қадимги сөз жумысы.

Сау болың ағайинлер,
Сау болың көз көргенлер.
Сау болың ағайин жер,
Сау болың өскен жерлер!

КӨП ЕДИ МҮШКИЛИМИЗ...

Ашылып жаз күнимиз,
Ақ еди үшкилимиз.
Аз еди хәзлигимиз,
Көп еди мүшкилимиз.

Сол урыс жарлы қылды,
Биз болсақ шөже нағыз...
Көп еди ғарры-ғурры,
Аз еди әжағамыз.

Жалыны шарпып еди,
Урыстың дүтин жедик.
Кеулимиз жарты еди,
Жәмлесип пүтинлендик.

Үйлерге үй қосылып,
Бир жерге жәмленистик,
Жипектей биз еселип,
Мудамы қол беристик.

Ғарры да, жас та тендей
Ауырды арқаладық.
Уясыз хәррегендей
Хәр жаққа тарқамадық.

Ашшы еди шежиремиз,
Душшы еди өмир деген.
Дүт еди өжиремиз,
Сүт еди кеуіл деген.

Шыдадық матам дөнсе,
Шыдадық тасларына...
Тағдириң катаң келсе,
Қатты екен баста мына.

Көп еди сол дәуірдің
Шуқыры, қазғанағы.
Хәммемиз ағайиндей,
Ағайин базбаяғы.

Бар еди қулақ бурау,
Бар еди ел тарығыу.
Жоқ еди зыят жылау,
Жоқ еди жорта күлиу.

Бар еди темир тәртип,
Жоқ еди жан ашымау.
Жоқ еди уйқы артық.
Жоқ еди манаусырау.

Анамда толы күйик...
Жоқ еди пүтин бауыр.

Мен—бала, соны билип,
Онша көп қутырмадым.

Сум тағдир геуеп көрди,
Күшлерге күш тирести.
Хатлар да мәдет берди—
Маркасыз, үш мүйешли.

Ашшы еди шежиремиз,
Душшы ели өмир деген.
Дүт еди өжиремиз,
Сүт еди кеуіл деген.

ҚАРА ТАЛЛАР

Сырласым қара таллар,
Мунласым қара таллар,
Астыңда пайда болған
Ағарған жаңа тамлар.

Сырласым қара таллар
Бир нәрсе сыбырлаған,
Астыңда ақ оғаулар,
Шымшықлар жуғырлаған...

Астыңда самал гүулер,
Пайызлы қара таллар,
Ийенди өлтиргенлер
Жауызды, қара таллар.

Өмириң қанша жыллық!
Әжағам тигип кетти.
Сизлер де тұрсыз мулгип,
Мени де күйикли егги.

Мунласым кара таллар,
Ушырып кептеринди,
Астыңда талай сапар
Жайғанман дәптеримди,

Самаллар ойнап ескен
Дәптерди жулқығанда—
Ойларым дүбирлескен
Дүздеги жылқылардай.

Алыстан кара таллар,
Көрдим мен қаранызды.
Шыжғырған саратанда
Жайдыңыз саяңызды...

Сындырсам шыбығыңды
Кешириң, кара таллар,
Гүжитип сыбырлыңды,
Кеўлиме илхам болып
Есилиң, кара таллар,
Қосығым, кара таллар!

Жеңимпаз ветерандай
Турыпсыз, кара таллар,
Шақанды көтере алмай
Ийіңсиз, кара таллар.
Бийіксиз кара таллар.
Ядқа алсам әжағамды,
Күйіксиз, кара таллар!

Қатара кара таллар,
Дәргиме даўа таллар,
Дәрегін ийеңиздин
Самалдан сора таллар...
Дәртинди қайдан билсин

Нарт шыбық бала таллар...
Мунласым, кара таллар!

АЛЫСТАҒЫ ДОСҚА

Сезбедик достым бұрын,
Гүл дәўран қайда бүгін?
Ол—сениң йошлылығың,
Ол—мениң шайдалығым!

Сүрникпей өтеди ким?
Көп болды шалалығым...
Ол—мениң қателигим,
Ол—мениң даралығым.

Баяғы кеўил берген
Қыз бенен жасайды ким?
Ол—сениң сулыў жеңгең,
Ол—мениң начальнигим.

Биз гейде келиспеймиз,
Қалай да орынлы бул.
Бирақ та кейіспеймиз.
Ол—сениң жеңиллигиң,
Ол—мениң мөминлигим.

Болса да тарыслығың,
Қымбатлы атың бүгін:
Ол—сениң алыслығың,
Ол—мениң жақынлығым.

АҰЫЛДЫҢ АДАМЛАРЫ

Ауылдын адамлары
Кеўили ақ пахтадай,

Қарайды маған бәри,
Қарайды жалтақламай.

Келеди ырасынан,
Келеди қаттырақ дым.
Ақыры баласыман
Баяғы Мәтмураттың.

Саўалы тайын бүгин:
Көп дейди тәўир жигит...
Қаяқта шайырлығың?
Жаз дейди шайыр жигит.

Жаз дейди Нарымбетги
Планын ирилеткен,
Жаз дейди Палымбетти
Қалада күни өткен.

Жаз дейди саўыншыны,
Шәкирти шәтирлеген.
Жаз дейди табелшини
Тәжимниң ҳақын жеген.

Жаз дейди жездемизди
Күлки етип, ермек етип.
Жаз дейди өзгемизди
Ҳәммеге өрнек етип.

Кеўлинде таў болса да
Өзлери паң болмаған,
Үстине шаң қонса да
Кеўлине шаң конбаған —

Аўылдың адамлары...
Көп меннен өгинери,
Тамаша саўаллары,
Тап-таза көкиреги.

КӘТҚУДА

Аўылдың бағынары,
Кеўили ақ гүл киби.
Өзинен табылады
Бердақ хәм Мақтумкулы.

Елиниң арын арлап,
Елиниң мәпин сүйген.
Сөйлетсен кетер саўлап,
Кеўилине нақыл түйген.

Ҳешқашан ары сүймес
Қайысып, майысыўды
Ҳәм тағы жаны сүймес
Жамбаслап шай ишиўди.

Жумыссыз жатпас ҳасла,
Күн шықпай оянады...
Ислемей қарап жатса —
Қақсайды кол-аяғы.

Келиншек түскен жердин
Тойына араласар...
Ишимлик ишкен жерден
Шапанын ала қашар.

Олсыз той тарқамайды,
Ол—елдин сүйенери.
Ақлығын арқалайды
Ҳәм оған сүйенеди.

Ер, ҳаял жәнжеллессе,
Кейийди, бақырады.
Оларды сол күн кеште
Тамаққа шақырады.

Жасларға ақыл айтар
Кем ақыл болмасын деп,
Тойларды саўып қайтар
Намақул болмасын деп.

ТУРАҚЛЫ АДАМ

Болса да есик бетте,
Сүйеди ғауырлыны.
Жақтырмас көшип кеткен
Қалалы аўыллыны.

Парқ емес ыссы, салқын,
Кийеди малақайын,
Ислеген иси алтын,
Ал өзи қарапайым.

Қарасар егиниңе,
Пақшаңа ылай атар.
Құлласы, кеўилине
Жақсылық уялатар.

Май тасып теримшиге,
Ғауышқа суу ашады.
Қой берип сүйиншине,
Қайғыңа жыласады

Бармаса там көмекке
Ол ушын гүна болар.
Қол болар қол керекке,
Тойларда думаланар.

Аўылдан көшпейди ол,
Екшемби, шийшембиде
Жумысын истейди ол.
Қалалы Бийсеннің де.

Гүз келсе жаўдай жумыс...
Жүклесер пахталарды.
Әйтеўир қандай жумыс
Болса да атқарады.

От жағар қолы күйип,
Кетпейди куўсаң оны.
Бригад соны билип,
Бәрқулла жумсар оны.

ОСПАН БАЛА

(юмор)

I

Қалаға қашқан бала
Қыдырып келди бүгін.
Қадимги Оспан бала
Тауыпты жолды бүгін.

Аўылдан кетип еди
Қала хәз деген менен
ПМК ға өтип еди
Азы-кем хөнер менен.

Иследи қалақ-қулақ,
Пол қақты, жай сыбады.
Ишти ол арақ сорап,
Ақшаға жалшымады.

Аңсаған қалада да
Тугты оның ериншеги.
Жүдеди бара-бара,
Бақты оны келиншеги.

Калада арттырғаны:
Желкеге шаш жиберди,
Үйінде көп турмады,
Бауырлап Ашшы көлди...

Үрдистен айран қалды,
Үрдистен катық қалды.
Биймезгил сайранлады,
Ағаштай қатып қалды.

Сағынды жигитлерди,
Сағынды бйипул сүтті.
Ұаялын үгитледі.
Мақтады, қуйқылжитты.

Аңсады өз даласын..
Түсине ене берди.
Ұаялын, үш баласын
Жетеклеп келе берди.

2.

Дослары қоршап алды,
„Келиўин жаңалық“ деп.
Осекең жол табады—
„Бизики балалық“ деп.

Ұәммеси мирәт салды..
Осекең кирип барды...
Көгерип Қууатжанды,
Қолтықлап Үмитханды.

Қүлимлеп қарсы алады,
Қояды барын-жоғын.
Қай үйге барсадағы
Ағарған ағыл-тегид.

Алты күн аралады;
Ұәз екен аўыл деген,
Шад екен жоралары,
Ийтырқын қаўын деген.

Оспанның ұұрмет-сыйдан
Жүзлери жайнап кетти.
Қызлары: Зийнеп, Гүлжан
Далаға ойнап кетти.

Олардың қасларына
Ойнақлап ылақ келди,
Көзлерин жаслады да
Оспанға жылап келди.

Сыйырлар мөниресип,
Қой-ешки манырады.
Баллары „Үбий“ десип
Оспанға тығылады...

3.

Аўыллас яр-дослары
Оспанға минип-түсти.
Басқыға жол баслады,
Қармақтай илип түсти:

— Далада жағал ешки,
Албырап сасып жүрме.
Көринсе саған ешки,
„Үбий“ деп қашып жүрме.

— Ұәй Оспан, Оспан бала,
Табасан сен берекет,
Сыйырдан қашсаң бала,
Терекке өрмелеп кет.

— Далада тауық көрсен,
Қарама жолдасына.
Кирип ал жарық көрсен,
Шығып ал тамбасына.

— Кейниңе бәсип кетпе
Көл көрсен, теңиз көрсен.
Қалаға қашып кетпе
Алақ көз өгиз көрсен.

— Жүрипсең орайда сен,
Жайдасаң бес қабатлы.
Жеп жүрме қалайда сен
Қауын деп асқабакты.

— Бир тостлық болып қалды,
Қанекей, ал қонағым,
Күлкиден онып қалдық.
Кейни де бар қонағым...

Ұа-ха-ха, күлки кетти
Көтерип тамды басқа.
Шифонер дир-дир етті.
Көзлер де толды жасқа.

* * *

Хәй, Оспан, Оспан бала,
Тарийхың дәстан бала,
Хошжакпас, жалқау болсаң
Орын жоқ аспанда да.

ЖАП-ЖАСЫЛ, ЖАСЫЛ, ЖАСЫЛ...

Ауылдың дөгереги
Жап-жасыл, жасыл, жасыл...

Ақ пақта жөнеледи,
Шадлығым машын-машын.

Тийелген машиналар
Тартады ыңыранып.
Гәрдийер бригадир
Дүмпекте турып алып.

Ауылдың даласы бай,
Көрейин, қыр асайын,
Берип тур күле шырай
Хәр түби ғаушанын.

Шыртылдар қауынлары,
„Тийсең тек шытнарман“ деп.
Шабдалы дәртке дәри,
Жийдеси шықлардан көп.

Тик өскен ақ тереги
Кеуилимди бийиклеткен.
Қалайша бул жерлерди
Көзлерим қыйып кеткен.

Жап бойы тереклерин
Ййилип ойға шүмген...
Ах, мениң өскен жерим,
Ах, менин қыймас иргем!

Ауылдың дөгереги,
Жап-жасыл, жасыл, жасыл.
Шадлыққа бөленеди,
Кеуилим хасыл-хасыл.

* * *

Мен саған уясына
Талпынған палапандай,

Сен маған аясында
Өсирген алакандай.
Сен мениң шаңарағым,
Мен сениң уўығындай.
Мен сениң қала бағын
Көркейткен шыбығындай,
Сен мениң нәрұанымдай,
Мен сениң әрманындай,

Сен мениң галпынарым,
Жаңлайсаң тар ишинде.
Сен мениң мойтумарым,
Сақлайман жан ишинде.

Сен ядсаң мениң ушын,
Сәўгили яр атындай.
Сен мениң куўанышым,
Сен мениң қанатымдай.
Сен менин ядта қалған
Ен жақсы қосығымдай,
Мен сениң алыўындай,
Сен мениң қосыўымдай.

Октябрь, ноябрь 1974-жыл.

АРАЛ САЗЛАРЫ

(Дүркин)

Асаў қудирет мени шуўлап қорқытпа,
Асылып аларман ақ жалларына.
Бердақ йошы менен мени сарқытла,
Қуйылсын қосықлар ақ залларыма.

Әўпилдеп, шуўылдап толқының менен
Жапырып өтердей болып жуўырдың...

Айбат шекпе теңиз сур түрін менен,
Маған музыкадай сениң шуўылдың.

Шуўылдың не? Әўпилдің не? Хәўир ме?
Қорқыта алмайсаң бизди гүркиреп.
Бизлер туўылғанбыз сондай дәўирде,
Бизди жолдан урар артық күлки тек.

Шомылдым, сүңгидим қойныңа енип,
Үрпек шашларымды тарап өтесең.
Бул не мәни? Сонша пәт пенен келип,
Аяқ ушларымды жалап өтесең.

Инсан тереңінде ой бар, билим бар,
Теңиз тереңлиги гүңгирт билимсіз.
Сениң толқынларың тынбай шуўылдар,
Мениң өмирим де сендей тынымсыз.

Асаў қудирет мени шуўлап қорқытпа,
Асылып аларман ақ жалларына.
Бердақ йошы менен мени сарқытла,
Қуйылсын қосықлар ақ залларыма.

28/VIII 75.

ҚУМЛЫ ЖАҒАДАҒЫ ОЙЛАР

Көрген көзлериме инанайын ба?
Орнында турақлап тұрсан болмай ма?
Жағанда жүйиткиген қуралайыңа
Зәңгер суўларыңды қыйсаң болмай ма?

Шошайысқан қумлы төбелер көрдим,
Қайырлап қарайған кемелер көрдим,
Мөлдирликте қай теңизден кем келдің?
Мөлдиреп Мойнақта тынсаң болмай ма?

Әуел көргенімде тас жағыс едің,
Әмиўдің суўлары, мәс ағыс едің,
Өңім бе? Түсим бе? Бул көргенлерім,
Бийкар деп көзимди жумсам болмай ма?

Сулыўым жылыслап қашып баратыр,
Кем-кемнен араны ашып баратыр,
Маған Арал емес, косық баратыр,
Жалмажан изинен куўсам болмай ма?

Әмиў көркі қалласлаўда, бурқыўда,
Берилмей шаўқымға, қуры қыйқыўға,
Қумға аққан гәўхар суўды бийхуўда,
Өзине қаратып бурсам болмай ма?

Әмиўди анамдай әдиўлемесем,
Суўларын үнемлеп қадирлемесем,
Бир тамшысын нан усағы демесем,
Гәўхар суу соншама арзан болмай ма?

Шайырға илхамын жойтыў жараспас,
Дәрьяға, теңизге қайтыў жараспас,
Теңиз қашты дейип айтыў жараспас,
Аралым қайтадан толсан болмай ма?

Бағларға бүркенген Орта Азиям,
Өз меканың, өз ұатаның, өз уяң,
Серпилдің бе күн лаплаган жазынан,
Туран ойпатына сыйсаң болмай ма?

Әмиў аяғында жалғыз мөлдирим,
Ғырра жағанызға қонған ел бүгін,
Сен болсаң билдирмес Үстирт шөллігін,
Сен толсаң көлдер хәм мыңсан болмай ма?

Суўдың кемтарлығы жоғалып толық,
Қайтадан қамыслық, қоғалық болып,
Мойнағым курортлы жағалық болып,
Бул кәраның бәри гүлшап болғай дә!

ТОЛҚЫНЛАР

Шуўылдап келип,
Жуғырлап келип,
Сыбырлап келген толқынлар,
Куўаныш толы кушаққа
Бығырлап енген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Әүпилдеп келип,
Елпилдеп келип,
Селкилдеп келген толқыңлар,
Өзиме қусап жүрегі
Шәўкилдеп келген толқынлар,
Ақ жалларыңыз желкилдеп,
Желкилдеп келген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Қушағында тербеген толқын,
Сүйисип атыр жер менен толқын,
Енисип атыр нур менен толқын,
Боялып атыр зер менен толқын.
Әүпилдеп келген толқынлар,
Елпилдеп келген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Нур емген толқын,
Шапқыласып бир-бирине тирелген толқын,
Ылақлардай умтылысқан
Гүеннен толқын.

Шуўылдап келген толқынлар,
Сыбырлап келген толқынлар,
Қушағыма бығырлап енген толқынлар,
Толқындар жаным, толқындар!

ДУЗГИН

Мойнақта терек көрдим дүзгин деген,
Қалай да бир өсимлик биз билмеген,
Суу көрмеген қумлақта өседі екен,
Сырласа биледи екен жүз жыл менен.

Көрип ем есигінде Ермекбайдың,
Қадимги жыңғыл ма деп ойлап қалдым.
Арал теңиз бойының шыршасы екен,
Көркі екен бул жақлардың, қумлақлардың.

Болса да қум ағашы, шөл ағашы,
Айдыңлы Аралымның сән ағашы
Сексеуілдің жийени шығар деймен,
Я болмаса жыңғылдың қаналасы.

Тамыры тереңлеген, тереңлеген,
Сонлықтан түри-түси гөнермеген,
Сәруи киби турқына сүйсиніп мен,
Суу әкеп қуйғым келді зерен менен.

Нәрсе ләм көрмесе де топырағы,
Жасарып жайнап турар жапырағы,
Саратанның от ескен күнлерінде
Сахраға ол өмир шақырады.

Өр өсимлик екен бул қайсар жанлы,
Гүзекти де ол мүлгип қарсы алмайды,
Қыста да турады екен көгис дөніп,
Уйтқыған бораннан да тайсалмайды.

МОЙНАҚТЫҢ ҚАРА ҚЫЗЫ

(Хәзил)

Мойнақтың қара қызы,
Сөзлери дәне қызы,
Қызындай Ерназардың
Көзлери ала қызы.

Сөзлерден уттырмайсаң,
Қабағым шыттырмайсаң,
Шабактай сыпқанайсаң,
Балықтай туттырмайсаң.

Табайын күйеу бала,
Өзине сүйеу бала,
Өзіндей карапәрен
Нөкисте биреу ғана.

Келиссең бирге ислейсең,
Десем мен күлгишлейсең,
Алмадай мушын менен
Арқама дүмбишлейсең.

Нөкистиң жигитлери
Өзіндей искер болар,
Дүмбишле, дүмбишлей бер,
Келин боп түссең болар.

Қонақпан шақырмаған,
Тилиң бар тақылдаған,
Өзине тап болғай да
Өзіндей ақыллы адам!

Сөзлериң дауыллаған,
Мушын бар ауырлаған,

Өзине дуушар болғай,
Биймәләл сабырлы адам!

Хәзилге шыдамаға
Тайынман жүдә ғана,
Болғайман ауылыңа
Пәкизе куда бала.

Мойнақтың қара қызы,
Ойыншыл бәле қызы,
Қызындай Ерназардың,
Көзлери ала қызы.

Күйдирип отқа салдың,
Жеңгенди ядқа салдың,
Сонлықтан ысық болып,
Сөзинди хатқа салдым.

КЕЛДИМ АРАЛ БОЙЛАРЫНА

Келдим Арал бойларына,
Тутып мениң инкарлығым,
Бийхуш болып дийдарына,
Болғым келер сунқар бүгин.

Дәрман берер маған бәри:
Уақ-шақ болып адамлары,
Салқын теңиз самаллары
Шашларымды сыйпар бүгин.

Сары кумнан жағыслары,
Толқынлардың нағышлары,
Дәргке дауа бағышлары
Курортларға тийкар бүгин.

Рәхәтдур сейил еткеним,
Қандай мениң өрнекли елим!
Аралымның ернеклерин
Сулыұ жайлар қымтар бүгин.

Сен ләззетли Арал деген,
Нур тараған жағаң менен,
Куры кумлақ, далан деген
Бийкар бүгин, бийкар бүгин.

Теңлеси жоқ сууының деп,
Дослар, буны уғының деп,
Өз журтым, өз Қырымым деп,
Кеуил тасып айтар бүгин.

Мойнағым деп калеп келген,
Келешектен дәрек көрген,
Сайран етип Төлепберген
Шадман болып қайтар бүгин.

БАЛЫҚ ҚАБЫЛЛАЙТУҒЫН ЖАЙДА

Намазлыгер сеуер сәулесин...
Сүуен қандай, сазанлар қандай!
Балықшылар керер геудесин,
Зер толтырып киятырғандай.

Мотор қайық турды қылпылдап,
Жылт-жылт етер тилең „ҳинжилер“...
Қабыллаушы күйин шыртылдап,
Ылақасы аз деп гиржийер.

— Олай болса бүгиннен баслап,
Түслерде де лапыш көргейли!
— Ылақа деп жүрмениз услап
Қасыңдағы жумсақ жеңгейди.

— Аўа нәхән ылақа!
— Уа-ха-халл

Күлки деген гәүхардай җасыл,
Җаргын жүзге енди нур болып.
Бул күлкиден алгандай тәсир,
Шалқар теңиз турды тербелип.

* * *

Көрдим бүгин келиншекти
Келиңиз деп гәп баслаган,
Қолларында гилгий шабақ,
Жипке дизип қақпашлаган.

Сулыў екен шабақ дизген
Сүйрик-сүйрик саўсақлары,
Тиллеринен төгиледи
Дизилген сөз моншақлары.

Маған балық бердиңиз де:
Дедиң: „Енди суў сорама“.
Атыңыз ким дедим мен де,
Гүлзада ма, Гүлсара ма?

Айпаш дедим, Арзыў дедим,
Талай атты кайталадым,
Ағыңды айг ермек қылмай,
Ағаңман ғой, қой қарағым.

Алдыма көп сораў қойдың,
Сораў менен балық қойдың,
Сулыў-сулыў сөзиң менен
Самолеттан қалып қойдым.

Күйеуим де сиз қатарлы,
Қурдаспан ғой, қурдас дедиң,

Жолдан қалсаң меннен көрме,
Қалдырған ол уйқас дедиң.

Бул кәраға келин болып
Келген екен Шеге жақтан,
Сулыў сөзин, хош минезин
Қосығыма еге жақпан.

ҚАЙЫҚТАҒЫ ҚЫЯЛЛАР

Қайдасан Шевченко жүрген жағалық?
Қайдасан Бердақтың басқан излери?

Толқын қасларыма келди ағарып;
„Қосығын ядладық қашшан биз деди.

Сөйтти де толқынлар шайқалып кетти,
Ишинде айтажақ ой қалып кетти.

—Тербеме, толқыным, енди тербеме,
Самал сыбырайжақ маған бирнеңе.

—Сосол күнде, со сол күнде, сол күнде...
Айт, самалым, сен оларды көрдиңбе?

—Көрмек түүе сүйип өттим жүзинен,
Қосықларын ядлап алдым өзинен.

Тыңлар болсаң излеримнен жуўыр деп,
Есип өтти бир нәрселер гүбирлеп.

—Қулпы таслар қойылған ба Бердаққа?
Қулағыма сыбырлап өт аўлақта?

—Бердақ жазылған соң халық жүрегіне,
Ондай қулпы тастың...хуў...кереги не?

—Гүўле самал, гүўле самал еринбе,
Не билесең Тарас шайыр жөнинде?

—Бердақ қонған жерден ол да дәм тагты,
Бир көрсем деп гүрсинди ол салмақлы.

Оның ашынғаны жарлы-жақыбай...
Қарақалпақлар түсинсин деп оқымай,

Сүүрет етти аянышлы турмысты:
Отын арқалаған хаял тырмышлы...

Бул сүүреттиң аты „Ғарип шеше“ деп
Ести самал украинша „шо, шо“ деп.

Сол ўақта толқынлар толқып ашыўлы,
Кишкене қайыққа келип бас урды.

—Ушырасты ма сирә бул еки шайыр?
Айтып бер толқыным, болайын қайыл.

—..Табыстырды олар көздеги жасты,
Сонлықтан да мениң суўларым ашшы.

—Көздің жасы деген сонша болмақ па?
Көз жаслар көппеди Тарас ,Бердақта?

Дебдиўин шығарып толқынлар деди:
—Шайырдың көз жасы аз болармеди?

Олар еки елдің мунын көтерген,
Көз жасқа қосылып толқып өтермен ..

Қайдасаң Шевченко көрген Қос Арал?
Бердақ бул жағада қанша жасаған?

Мениң бойларыма шапшыды толқын:
—Өлип көрген емес екеўи бир күн.

* * *

Дўга түскен балықлар маған
Йошка түскен қосықтай қызық,
Көп қыңырлық етеди саған,
Кете жақтай аўларды үзип.

Балық қырда сөйилде емес,
Суўда ғана жүрер дигирлеп.
Қосық тек те кеўилде емес,
Қағазда да турсын дирилдеп.

СӘЛЕМ

1

Сәлем-елдің сыйласығы, баҳалаң!
„Жолдан өткен жолаўшыға сәлем бер,—
Деп үйреткен еди маған ата-анам,
Мейли ишши, болсын, мейли қалендер“.

Сәлем! Бул сөз шерик намыс-арыма,
Сәлем абырайлы мениң үлкемде.
Көргениңди таны, яки таныма,
Сәлем бериў дәркар жасы үлкенге.

Иззет-хұрмет деген бул жағаларда
Бурынғыдан қалған. Яққа түседі...
Көргенли адамлар ақсақалларға
Сәлем бериў ушын аттан түседі.

Хәй, жолаушы, енди саған айтарым,
Ғаррыға сәлем бер, ийил, тәжим ет.
Адамға сәлем бер, қорықсын шайтаның,
Сәлем бериу деген жақсы пазылет.

Кемпирге сәлем бер: „Узак жаса“ дер,
Бәлким, оның менен жасың узармас.
Бирақ, төбең сенин көклерге жетер,
Хәм тағы сәл жерде жүзиң қызармас.

Жолдан ғарры өтсе сәлем берип өт,
Ертең сен де сондай ғарры боларсан.
Сәлемди бермесең: мақсетиңе жет!—
Деген жақсы сөзге жарлы боларсан.

Сәлем бериу деген құрметтин басы,
Атадан балаға көшкен бул әдет.
Сәлем алыу деген-ғарры дүньясы,
Тек оған мұдамы сәлем инам ет!

Октябрь, 1971.

АЛТЫН АҒЫС

1

Суусыз жасар, нурсыз жасар қай инсан,
Әмиу сууын суу деменлер, дәри ден.
Қуяш пенен гәуҳар суудан айрылсам,
Онда мениң айрылғаным бәринен.

Салқын леби еки бойын желпиген
Әмиу сууын суу демениз, нур деңиз.

Оны елдің ырысы ден, көрки ден,
Олсыз сәнли болмас еди иргемиз.

Соранаман: жинли демен Жәйхунды,
Әмиу тасып халласласа-еркелик.
Әмиу тасса абат әйлер халқымды,
Әмиу қайтса—жерим лаплар өргенип.

Әмиудәрьям халласласа, қағласа,
Алтын гүзде басым келер тәрезим.
Бурқып аққан бул дәрьясы болмаса,
Сонша даңқлы болармеди Хорезм?

Жадырап жаз, қойны толы гүз келсе,
Өз Әмиуин сөз қылады қарекен.
Әмиу тасса-мен жүремен беглерше,
Әмиу тасса-күнде мениң мерекем.

Мен тасыуын улығлайман дәрьяның,
Барған жери, жүрген жери гүлнағыш.
Әмиудәрьям-алтын сандық әрманым,
Әмиудәрьям-алтын сазым, тынлаңыз!

2

Жағанда жүрсем ат шауып,
Жүргеним мениң—

патшалық,
Жағанда жүрсем от жағып,
Жүргеним мениң—

патшалық.
Толқып бир ақсаң қасымнан,
Бурқып бир ақсаң қасымнан.
Толқыуың маған—

патшалық,

Бурқыұың маған— патшалық.
 Арнадан өтсең сылдырап,
 Салмадан өтсең сылдырап,
 Сылдырың маған— патшалық,
 Сыңғырың маған— патшалық.
 Өзинди көрип қуғанған
 Бир күним маған— патшалық,
 Жаўдырап өскен жағанда
 Бир гүлиң маған— патшалық,
 Сайраған жазғы азанда
 Бұлбилиң маған— патшалық!

март, 1973

МЫҢ ЖЫЛЛЫҚ ДОСЛЫҒЫМ БАР...

Мың жыллық қарақалпақпан,
 Оғаўым мың жығылып,
 Үзиктиң тесигинен,
 Қайғының караўытқан
 Мың жыллық қарақалпақпан,
 Урпағыман Берунийдиң,
 Дөнейин деп жаўыма булгтай болып,
 Қарадан қалпақ тигип

мың тигилген.
 шаңарақтан
 булты кирген.
 бабам барды,
 Қашғарийдиң.
 болып,
 басқа кийдим.

...Көп көрдим зорлық пенен зомбылықты,
 Халқымды ашлық буўды, қаслық буўды,
 Мәкан излеп қаңғыртқан жол қурытты.
 Мың жыллық тарыйхым бар,
 Мың жыллық эпсанам бар.
 Мың өлип, мың тирилди халқым мениң,
 Не азаплар бермеди бәтшағарлар!
 Тесик каптан төгилген дән сыяқлы
 Қарекен ҳәр жерде бир қалып қойды.
 Болса да батырлары, хан сыяқлы—
 Жаўласып бирин-бири алып қойды...
 Қаракен Россиядан пана таўып,
 уйымласқан ел болды саўат алып,
 Өриси өркенледи, отаўын көркемледи,
 Ленинлик идеядан қанат алып.

II

Мың жыллық дослығым бар
 рус пенен,
 мың жыллық тәжнимим бар,
 Сонлықтап да
 мың жыллық жазыўым бар.

Шопан дөң басында керер көкирек,
Пүткіл әтираптың ийеси яңлы.
Бүгинги шопанлар болмас жегимек,
Ссебеби ел абад, дәураны шадлы.

Егерде набада қойы жойылса,
Кеўли кеншимейди жортып, жуўырмай,
Қой менен сөйлесер, оның ойынша;
Олар қарақалпақша билетугындай.

Шопан ойы жақты, ойы қуяшлы,
„Күн ашық болғай“ деп тилеп барады.
Тәбият қойнында керіп қулашты,
Қарлы даўылларды иреп барады.

II.
**ӘЖЕП СЕЗИМЛЕР.
ОЙЛАР**

ЛЕНИНЛИК ИДЕЯ

1

Бизин Ленин,
Бизин Ленин
Елим деп ойланды,
Халкым деп толғанды,
Елим деп улғайды,
Халқым деп киширди.
Өмирдин мазмунын
усылай түсинди.
Сүйеди сол ушын
оны жай халық,
Оның бахты ушын
Тар көшелерден,
Тайғақ кешиўлерден жүрди.
Жүрди Революция менен
толғанып.
Ол аўырыў Россияның
Ҳакыйқат врачы болды.
Күндизи дем алмай,
акшамы көз илмей,
Ол—Россияны гүзетти.
Сақлады оны
көрип көзиндей.

2.

Лениннің куралы
марксизмге жанылған.

Ол геллекесердин,
Шаш ал десе—
Бас алатуғын есердин
куралы емес.
Сонлықтан да,
Емлеў куралы,
Әдалатлық куралы—
деп танылған.
Лениннің куралы—
ленинлик идея—
Нурлар ағымы!
Бирақ та
Зәхәрли нуры емес
атом бомбаның.
Ол мениң шадлығым,
мениң ығбалым!
Ленинлик идея— жаздың даўамы,
Мәңгилик өмирдин гарантиясы.
Ол—бәхәр самалы,
бәхәр қуяшы!
Ленинлик идея
көктеги қуяштай
Көринеди тум-тустан.
Сүйер оны Вьетнам,
сүйер Ҳиндистан.
Ленинлик идея
барлық еллерди
Ғаплет уйқысынан сятқан сәўир.
Ол-канатлы дәўир.
Ол-кудирегли курал!
Бирақ, жан алғыш емес,
бәле қайтарғыш.
Түрли кесапаттан,
түрли апаттан бизди қорғайды,
Онысыз мазмунлы
өмир болмайды.

БӘХӘР ӘЙЯМЫ

Мине қадем қойдық жаңа әйямға,
Көктен төгилип тур қуяш нурлары.
Қыял алып ушар әлле қайларға,
Таза липас кийген үлкем гүл бағы.

Айлана әжайып азада қыздай!
Таллар жасыл дөнип, таллар түрленди.
Липасы тап-таза, липасы муздай,
Жасыл майсалар да әстен түргелди.

Суұлар қосық айтып ағар салмадан,
Үнсиз түсинемен мүлгиген талды.
Ол жазған қосығын оқый алмаған
Базыбир наятый шайырлар яңлы.

Бәхәр қыялымды түртіп қозғаса,
Қулпырып жасарыу оның мәнисі.
Бәхәрди жазбасам, қызды жазбасам,
Мениң қосығымның болмас нағышы.

Қуслар зыл-зып етип ушар төбеңде,
Кеүйилде гирбиң жоқ зәрре ийнедей.
Тәбият тамылжып бүйтип дөнерме!
Саған түсіндирер бәрін сөйлемей.

Ғарры дийқан суўға шигит жибитип,
Шийрин қыял сүрер, кеўли тазарар.
Бүгинлиги ғаррылығын умытып,
Сәлпәл мыйық тартып, нарттай жасарар.

Жап бойында көгис сүйрик қылтыйып,
Жыллы леп желпийди жипек урықты.
Ақ герек аспанды гөзлер зиңкийип,
Жарып өтежақтай ақша булытты.

Көк теңиз бултлардың сүүретин алып,
Салқын самал менен әсте тербелер.
Пүткил жаратылыс бәхәрди танып,
Қубылып дөниўге оған жол берер.

АДАМ БОЛЫҰ

Қуўаныштан қанат алып, нур алып,
Хош сезимди қастерлеймен ҳаўадай,
Асқар шынға шығыў мүмкин қуўанып,
Адам болыў мүмкин емес жыламай.

Қайғы деген қуўаныштың астары,
Оқыма сен турған болсаң инанбай.
Көз жасына жығыў мүмкин басқаны,
Адам болыў мүмкин емес қуўанбай.

* * *

Жигит отыр гүл дийдарға қараған.
Жүреклер урады мисли барабан,
Жуп көз тигиледи жуп қара көзге,
Билинбейди өткен ўақыт арадан.

Гөззал жатар яр билегин дастана,
Гүл дийдарлы қыз екен бир жас ғана,
Жигит қызға тигиледи соншама,
Деген яңлы: „Қарама қыз басқаға“.

Еки жастың карсы алдынан суў ағар,
Ушқан қуслар дүзиў ушпай, қыялар.
Аспандағы Ай да бағып бир қырын,
Булт артына жасырынып уялар,

Ашықлықты жырлағандай бир ғана,
Суў ағады толқынлана, нурлана.

Ашықлықты жырлағандай бир ғана,
Тереклер тур суу бойында ырғала.

8-ноябрь 1938-ж.

ЕРТЕҢ БУЛ ЖЕРЛЕРДЕН ПОЕЗД ӨТЕДИ

Бурқыған Әмиўдиң ағысын кесип,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.
Кублаға, арқаға самалдай есип,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Дослық көпиринен зуўлап мәңгилик.
Әтирапында көк шалғынды қалдырып,
Ушқан қустың қанатларын талдырып,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Әмиўдиң ағысы нурға шомылар,
Жайнаған жақтылық-сырғасы болар,
Паровоз жолымның жорғасы болар,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Тасып дәуір жүгин, тасып ырысқал,
Абадан елимди етип гүлистан,
Жериме көбейтип дос хәм туўысқан,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Арқа жақтан келип рус, қазағым,
Қайнаўың тоқтатпас қонақ қазаным,
Және де қыздырып қатнас базарын.
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Шөллер бағлы болар, турмас шаң бүркип,
Басын ырғап қалар еле хәрһир түп,
Шымбай хәм Тахтаның жерин жаңғыртып,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Дослар қушақ ашып узақ Сибирьден,
Талай дийдарласып, талай жибирмен,
Бизиң үйдиң қасы, мениң түбимнен
Ертең зуў-зуў етип поезд өтеди.

Байлықтарын жүклеп Орал таўының,
Алтайға жеткерип Шаббаз қаўының,
Шады-куррам етип Аббаз аўылын,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Кенейтип үлкемнің арқа өрисин,
Толтырып үлкемнің кемтик-кемисин,
Досларға жеткерип саўға—жемисин,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Жүрген жерлеринде ел өсип ғаўлап,
Республикама бағышлап саўлат,
Жолларымды гүзар жолларға жалғап,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

* * *

Мейли бийтаныс бол, мейли таныс бол,
Шайырларды сүйсең—артық көремен.
Гейде қостарыма (сөзден алыс ол)
Қосықларды сүй деп тәртип беремен.

Сен қосыққа бақа берместен бұрын,
Түсип көр қосықтың әлиппесине.
Телмир жұлдызларға жалғыз кешқурын,
Хәм де арзыўлынды алғыл есине.

Әрман ет алысты—жұлдыз хәм күнди,
Қушағында өскен елиңди сағын.
Сағын сен сапарда Әмиў—Жәйхунды,
Ошағы мазлаған төриңди сағын.

Сөйтип кел қосықтың айланасына,
Таңғы гүлдей таза яран болып кел.
Сени көтерейін әбден басыма,
Кеулі елжиреген адам болып кел.

1972-жс.

ЖАҚСЫЛЫҚТЫҢ БЕЛГИСИ

Жақсылықтың белгиси;
Сөзлер айтсаң сындырмас,
Бир сөзинди еки етип,
Еки сөзди бир қылмас.
Жүзинди төмен қаратып,
Көп ишинде қыйғырмас,
Жақсыға зәлел болар деп
Жаманға мазақ қылдырмас.
Күн түнерип, күн айныр,
Жақсылар хәргиз айнымас,
Достының жаман күнинде
Достына болар қайғылас.
Түри-түсин қызартып,
Ашшы сөз бенен түйремес,
Қызыл тилин узаргып,
Жаман жерден сүйремес,
Жаманға айтқан сөзлерим
Қадирсиз жерде қалар деп
Гез келген жерде сөйлемес.

Жаманлықтың белгиси:
Жақсы сөзди жақтырмас,
Ақты қара қылар да,
Қараны бирақ ақ қылмас,
Сырласым деп сөз айтсаң,
Аузында сирә гәп турмас.

Күнлердин күни болғанда:
Шықпас жерден жыр тауып,
Досларына мин тағып,
Өзине шаң жуқтырмас.
Жалаңаш етке май жағып,
Сыптырылып туттырмас.
Иретли жерде уялмас,
Иретли жерде күле алмас,
Көп ишинде кеңкилдеп,
Күлкиден аузын жыя алмас.
Жақсы сөзге еримес,
Жақсы менен жаманның
Парқын пәмлеп биле алмас,
Хәр кимге бир алаңлап,
Қызыл тили жалаңлап,
Жуу халык етпей жүре алмас,
Журт оған инанбаған соң,
Ол да журтқа инанбас,
Сонлықтан жақсы сыналар,
Жаманлар хәргиз сыналмас.

ОЙ ТОЛҒАҰЫ

1.

Ойланба дейди докторлар,
Ойланбай жүриу мүмкин бе?
Ойланбай айтқан сөзиннің
Зыяны тийер мың күнге.
Ойланбай қалай турарман?
Қыйланба дейди докторлар,
Қыйланбай жүриу мүмкин бе?
Қыйланбай тапқан мың сомның
Опасы болмас бир күнге.
Қыйланбай қалай турарман?

Корваланды қыйнаған
Сантьяголы жәлладты
Газебим менен қыйқалап,
Газебим менен қууарман,
Мен езилген арабты
Сезимим менен сыйпалап,
Қорлықтан аққан көз жасын
Сезимим менен жууарман.

Жер атлы үлкен өмирдің
Бир жақтағы журтына
От тийип жанып атырса,
Қыйланбай қалай турарман?
Қайрылмай кетсем артыма,
Адамгершилик минәрдан
Сол заматта қуларман.

Ойланбай адам өспейди
Путин болса да қол-аяқ.
Ойланбау деген жынаят.
Ойтанғанлықтан адамлар
Жыланнан зәхәр—уу алған.
Жүз жасаудын жолында
Мен де тайын турарман,
Өмир сүрсем бийқайғы,
Жүзге жетип барарман.
Бирақ та мен соңында
Адам болмай қаларман.
Қыйланбай қалай турарман?
Ойланыу деген досларым,
Сөз емес сулыу гәптеги.
Ойланбаған адамға—
Сулыу емес жулдызлар
Ашық түңги көктеги.
Хиросима қайғысы,
Сонгмидиң жарасы—

Ойсызлықтың ләртлери,
Ойтанбай қалай турарман?

Хәттеки мына шығармам
Тарамай қалса қыйналып,
Жарамай қалса жыларман.
Тыншытпасын ойтарым,
Таусылмасын жолларым,
Кеуилимди тербетсин
Нәзелімдей мың әрман.

Өмирге қойып шын ықлас,
О болып жанып сүймесең,
Сууығы менен тоңбасаң,
Оты менен күймесең,
Жыллылық берип жарытпас.
Өмир деген, шынында,
Қыйынлықтан қуралған.
Ойланбай қалай турарман?

2.

Болмайды инсан,
Қыйланбай жүрип,
Ойланбай жүрип жүдеген,
Болмайды суңқар
Тауларды гезип
Айланбай жүрип түлеген.
Ойланбау деген зил екен,
Ойланыу деген гүл екен.
Ой-сезимнин ийримине
Дус кетип,
Егитчип турман мине мен.
Айғайын гәптин қаталын:
Урысып кеткен адамын
Алыста жүрип

Сағынагуғын жанларды
Адам деп нағыз билемен!

ӨМИР ТОЛҒАҰЫ

Жағау жок бийғам:
Тынбайды дәрья,
Тынбайды дәрья сарқылмай,
Шаппайды тулпар,
Шаппайды тулпар арсынбай
Талпынбай турып,
Арсынбай турып
Адам болыу қыйын, жорам-ау,
Адам болсаң да қайсындай.
Көк бизге сәлем бермейди
Алысты гөзлеп
Ракета болып атылмай,
Бийикликте булттан асырмай.
Ана жер бизге иймейди
Тик аяқтан хызметте турған
Солдатқа мегзеп,—
Кең далаға шықалар болып
Шаншылмай.
Ойларым тууылып,
Әрмағым кубылып
Телқыйды мениң алдымда,
Сүйиклим, сениң
Он сегіздеги шаршыңдай.
Өмирим шийрин,
Қанбайды мийрим,
Тартады мени өзине,
Сүйиклим, сениң
Жас гезиңдеги
Сыңғырлап турған дауысыңдай.
Жаңлайды жоллар,
Сайрайды жоллар,

Сайрайды жоллар алдымда,
Жүрилген сайын жаңарып,
Жүрилген сайын таусылмай.

АНА-ЖЕР ТОЛҒАҰЫ

Ана-жер өзиң,
Ана-жер өзиң хәрқашан
Шолпанға шығып кетсек те
Бауырыңа бизди гартасаң,
Тартасаң қызым, улым деп.
Гейпара кеули қаралар
Ана-жер, сени жаралар.
Ойламаймекен,
Ойламаймекен үйим деп?
Әлпешлейгөрин,
Әлпешлең Жер ананы,
Буйымың емес ол сенин,
Қарамаң оған буйым деп.
Ана жүрекке тийисли,
Жасасын ол жүректе,
Айтады соны сүйиу деп!
Бул ана-жерди
Қолда алып жүриу қауипли,
Қолда алып жүриу қыйын тек.
Өмирге жаудың
Қылұасын айтсам:
Төбеден аспан
Түсежақ болып турғандай маған,
дирилдеп.
Айтаман бүгин
Қайтадан бүгин
Жақсыға ғана,
Жақсыға ғана сыйын деп.
Аспанды мына,
Аспанды мына жақсылар

Атлантқа мегзеп
Турғандай бәрха ийинлеп.

БЭЛЕНТЛИК

Бәлентликти күсемен бийкар,
Өз орнында турыў жетерли.
Өзиңизде болмаса гийкар,
Сондай қауипли, сондай қатерли,

Қанатлы көп, сункарлар бирақ,
Бәлентликке ушып барады.
Неге керек жасалма қанат?
Бәрибир ол түсип қалады.

Үйренбеген болсаң бәлентке,
Пәске карап мийиң айланар.
Өз-өзинди салма хәлекке,
Пәске түсиў тағы ғай болар.

Бәлентликти аңсай берме сен,
Мүшкил болса жетип алмағың,
Бәлентликтен пәсти көрмесен,
Соқырлықты сатып алғаның.

Жулдызларға бийкар жарыспа,
Өзлеринен мирәт болмаса.
Турармеди олар алыста,
Ушып барар қанат болмаса?

Пәсте турып болма жоқары.
Не қыласаң өзинди алдап?
Қуры қыял болмас опалы,
Бос қыялда болмайды салмақ.

Мудам өз халында турақла,
Керек болса ақыллы кеңес.
Қыял етиў жақсы, бирақ та
Қуры қыял бәлентлик емес.

Билсең бизлер бийикте турмыз,
Елиң бәлент-бәлент ығбалың.
Елиң болса дүньяда жулдыз,
Демек бәлентликте турғаның.

Сентябрь, 1973.

БАХЫТ

Бахыт деген қосық болып жаңлайды,
Қуяш болып жадыратар маңлайды.
Қандай тенеў сай келеди бахытқа?
Алтын дейип алтын деўге болмайды.

Бахыт деген, бахыт деген бийикте,
Адамыйлық қуўанышта, күйикте.
Бахыт қусы қонады, бул тақыйық,
Ели ушын еңирейтуғын жигитке.

Бахыт күтип мийнет пенен өнерден,
Небир, небир қыйынлыққа көнермен.
Ағайыңлер, аңсат бахыт әпермен,
Шын бахыттың қадирин билмей жүрермен.

Сен бахытқа берман кел деп жалынба,
Даўыл болып есип, оттай жалынла,
Сен көресең соннан кейин бахытты
Қыздай күлип турғанлығын жаныңда.

Өмир және өркенлесин десеніз,
Өмирдеги қырсықлыққа өшегис,

Сонда ғана биз боламыз бахытлы,
Сонда ғана адам болып өсеміз.

Шайыр сени аңсағ иске жумсамас,
Қыйынлыққа қарсыласып қыйқалас.
Турмыс тасын бир көтерип көрмесен,
Бахығ келип басгенеңнен сыйпамас.

* * *

Көпдур бул дүньяның кемис-кутығы,
Алтын керек болмас, шойын табылмас.
Айттым буны, келди сөздің утыры,
Саўлат керек болмас, зейин табылмас.

Алтын гүмис болмас, гүмис жез болмас,
Мурын мурын болар еки көз болмас,
Жаслық-бир толқындур қайтып гез болмас,
Алдын табылар да, кейин табылмас.

Гәўхарма дегенің гейде мыс болар.
Жәўхарма дегенің гейде түс болар,
Жақсы керек жерге жаман дус болар,
Жипке дизе берсең, ойың табылмас.

Инсан деген зәрүр қанша буйымға,
Бәрин айта бермес мәжилис-жыйында.
Алтын деген турмас гейде тыйынға,
Бәри табылар да, пейил табылмас.

АББАЗ ШАЙЫРДЫҢ АЗАСЫНА

Қосық аспанында бир жулдыз сөнди,
Бирақ қосық болып жаңлады кетти.
Бизге дийдар несип етпейди енди,
Көркем сөз шайдасын дағлады кетти.

Өзи кетип, елде қалды хәнери,
Өзи сақаўатлы, сөзи зер еди,
Ел ишинде Аббаз шайыр дер еди,
Сөзден көп гүл дәсте байлады кетти.

Аббаз шайыр арамызда сән еди,
Дүньядан өтипти, кеше бар еди,
Жеккесиреп қалды оның қалеми,
Қалемнің тулпардай дойнағы кетти.

Бул мархұм шайырдың заты пәк еди,
Елдің сөйлер тили, журттың жағы еди,
Кеўли қасыл сөзге питкен бағ еди . . .
Аббаз сөз бағының бағманы кетти.

Зер шекпен жамылса жарасар еди,
Журт Аббаз қайда деп сорасар еди,
Оған тири жүриў миясар еди,
Өзи сүйген халықты қыйнады кетти.

Журт айтар: шайырдың гүли солмайды,
Солмайды-аў, қосығы еле жаңлайды?
Бәри бир шайырдың орны толмайды,
Үлкен көкиректің әрманы кетти.

Өлди. Дүнья қалды-гөззаллық қалды,
Бунда қосық болып жасайжақ мәңги,
Уйқысыз атқарып өрели таңды,
Қасыл сөз әнжамын ойлады кетти.

Ұақты шығар деймен шамасы түстің,
Сум қабар еситип өртенди жисмим,
Елинде қалдырып мубарек исмин,
Халқының кеўлинде орнады кетти.

Дауам еткен яңлы дәръя ағысын,
Сөзлери жойтпайды сирә нағышын,
Көркем сөз ашыгы—эзиз жан ушын
Ағла сөз шәменин арнады кетти.

ЖАҰЫН ЖАҰЫП ТУРДЫ СӘСКЕ ҰАҚТЫНДА...

Садық шайырға арнау

Жауын жауып турды сәске ұақтында,
Әлле нәрселерге ашынар едим.
Жауын жауып турды сәске ұақтында...
Көз жасымды зорға жасырар едим.

Эзиз ақсақалым, эзиз нәхәним,
Бир жумақ пахтадай аппақ сақалың,
Көринсе алыстан жипек шапаның
Әкемди көргендей қысынар едим.

Журт айтысар еди ҳарып талмас деп,
Мереке-жыйынға бармай қалмас деп,
Сәлемим-иззетим толық болмас деп,
Сизге қос қолымды усынар едим.

Отырыс-турысың сондай салдамлы,
Сөз айтар ең пәрдоз берип әндамлы,
Сатираңа ушыраған арланды,
Ғаррылар ишинде ушыға едиң.

Көпшикке сүйенбей, сөзге сүйенип,
Жетпис жасқа еткен едиң ийелик,
Тиллескенде хәмме ағайин дейип,
Жоллардан жолларға асығар едиң.

Жақсы адам едиң кеули пақтадай,
Жаның жаснар еди гирбиң сақламай,

Жақсыны мақтаса сени мақтағай...
Бир жаңа китаптай ашылар едиң.

Жаслар жүрсек дейди жүрген жолыңнан,
Қосық шығар еди оңы-солыңнан,
Егер де жас бериу келсе қолымнан,
Жасынды тоқсаннан асырар едим.

Мәнисиң болмады Аббаз өлгели,
Қос бүлбил едиңиз аға, елдеги,
Сиз келген жерлерге ол дым келмеди,
Салтанатка зорға қосылар едиң.

Аббазды сорама, қатырған дедиң,
Балам, дәстан жазып атырман дедиң,
Еле түөесилмей турғанда демиң,
Жаңа дәстаныңның изи бар еди.

Кимди бир қартайып көрмепти десе,
Кимди ғаррылығы жеңбепти десе,
Кимнің өмир жолы өрнекли десе,
Мен өмир жолыңа қызығар едим.

Жауын жауып турды сәске ұақтында,
Әлле нәрселерге ашынар едим.
Жауын жауып турды сәске ұақтында,
Көз жасымды зорға жасырар едим.

КӨКЛЕМ ҚОСЫҒЫ

Шуғла ойнар бәлент-пәсте,
Жадыратар әтирапты.
Самал тербеп әсте-әсте,
Сылдыратар жапырақты.
Тәбият дүр төккен бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Жазық жайлау қуяшында
Қозы ойнар, ылақ ойнар.
Қара таудың жырасында
Жылт-жылг етип булак ойнар.
Нур қуйылған көкген бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Күн шықпастан қулақ қарар
Мийнет сүйгиш дийқан баба.
Жап жағалап мұрап барар,
Нәзер салып суу салмаға.
Дийқан үмит еккен бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Төрт мүйешли атызларға,
Суу сиңеди жымбыр-жымбыр.
Қане достым, лапыз бар ма?
Шерт дуұтарды, тындыр-тындыр,
Кеуил тарын шерткен бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Дәптеримди самал шашқан,
Гейде тынып қалар тағы.
Қабак үйип ашық аспан,
Қуйып-қуйып алар тағы.
Талларға суу бүрккен бүгин—
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Хәй, хәй самал, хәй, хәй самал,
Неге қақғың дегелейди?
Қанбақ емес ол бир саған,
Қалай басқа шегелейди?
Самал ойып еткен бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!
Хәмме қалдин тик тутады,
Тек мәжнун тал еңкейиуде.

Жапырақлар терек путағы,
Ғыр-дөгерек көркейиуде...
Туқым жерде бөрткен бүгин,
Көклем бүгин, көклем бүгин!

Жүр парадка заманласым,
Май байрамы сондай хәсем.
Толқыр жаслар колоннасы,
Төгілген тек нурма десем,
Шадлықларды төккен бүгин—
Көклем бүгин, көклем бүгин!

ГҮЛГҮЛ ДӨНИП ТУРСЫН АНА ТӘБИЯТ

Жақтылық хәрқашан серпиіп түнекти,
Тилекте, кеуилде нурлауы лазым.
Хәр кимсе хәрқашан жақсы нийетти
Жаңа мазмун беріп жырлауы лазым.

Не сауда салмады басқа сум урыс,
Көрмесек те сезер едик буны биз,
Биз жауынгер ағаларға инимиз,
Адамзат урысты қорлауы лазым.

...Колында баласы, көзде жас толып,
Қахәрли аналар қатты тас болып,
Гүллән халық биригип күшли сес болып,
Ғайбар толқын болып тынбауы лазым.

Бир тода бултлардың көшкенин көрдим,
Тауда шыршалардың өскенин көрдим,
Гүлдің қара тасты тескенин көрдим,
Жақсылық дүньяны жайлауы лазым.

Ардақлаң инсанды, алтын, зер демей,
Жерди қадирлейик есик, төр демей,

Тойларда шашылған гүмис теңгедей—
Сезимлер сиреспей саўлаўы лазым.

Урыс—бул жарамас қалдық ескиден,
Инсанлар көбейсин ўақты хош гилең,
Оянсын бөбеклер бүлбил сестинен,
Сумлар сумлық таппай сорлаўы лазым.

Инсанды наятый алғыр күш десек,
Жер шарын пәрўазлы алғыр қус десек,
Пәрман етип жақсылыққа уш десек,
Жақсылыққа қанат қомлаўы лазым.

Гүлгүл дөнип турсын ана тәбият,
Дүрлер төгип турсын жаңа тәбият,
Тәбиятқа қылап етиў тағы уят,
Қыйратыў қуралы сынбағы лазым.

Адамзатта жақсы нийет қанша бай!
Инсан деген атқа қурал жумсамай,
Эрманларды тазартайық шыршадай,
Оған гирбиң келип қонбаўы лазым.

Муздай болып қуралланып турса да,
Урысыўды күсегенлер бийшара,
Урыс деген тарийхларға сыйса да,
Ол жаңа тарийхқа сыймаўы лазым.

Ким күсемес саўлығын өз журтының!
Сум урыстың қапысына кулп урың!
Бирақ та досларым, оның гилтиниң
Арейдиң¹ қолында турмаўы лазым.

1) Арей—әйjemги грек мифологиясында урыс кудай ы.

Дизилмекте, дизилмекте жаңа сап,
Толмақта күшине ақыл-парасат,
Жаңа имаратқа гербиш қаласак,
Бизлерден көз болып турмағы лазым.

Пулемет, пушкалар қайта куйылып,
Гербиш куйғыш машыйна болсын ийилип,
Халық аўзында сөз бар: шайтан—бийүмит.
Адамлар шайтансыз болмағы лазым.

Тынық суўға түскен қуяш бир пәрше-
Суўларға шашырап болар шыл-пәрше,
Бул дүньяны жақтыртыўға ким келсе,
Нур болып шашырап сөнбеўи лазым.

Бир-бириңе гейде гинә қылсаң да,
Ҥақыңыз жоқ қурал-жарақ жумсаўға,
Ықлым—ықлымларға, инсан—инсанға
Бәрқа сәлемнама жоллаўы лазым.

Дүзиў болсын десең көшеңиз, егер,
Муңаймасын десең шешеңиз, егер,
Барлық жер гүлленсин десеңиз, егер,
Ҥәмме жақсылыққа дөнбеги лазым!

12/III 75.

СЕН ӨЗИҢ

Мениң өзим саз саўбетке ашықпан,
Дуўтарға саз берген тарым сен өзиң.
Қадем басса аяқлары асыққан,
Ынтық еткен қарыйдарым сен өзиң.

Арзыўлы яр, қара көзли дилбарым,
Мен билмедим ашықлықтың сырларын;

Ашылар бир күлсең кеуил гүл бағым,
Нәубәхәрим, рәушаным сен өзиң.

Гүлдей көркін көзлеримди жайнатқан,
Үлбиреген ләбиң күлки ойнатқан,
Ләйли киби көкирегимди сайратқан,
Шадлы өмиримнің сәни сен өзиң.

Бул көзлерим жолларына караған,
Сағынаман бир күн өтпей арадан,
Ашық болса мендей болар хәр адам,
Қара көзлим, гүл дийдарлым сен өзиң.

1968-ж.

АЛТЫЛЫҚЛАР

* * *

Ел дегенлер жанған отлар ишинен,
Ели ушын жанын сүйреп өтеди.
Қыйын күнде еки жүзли кисилер,
Жаны ушын елин сүйреп өтеди.
Арсыз адам арын сатып күн көрер,
Жансыз адам бәрин сатып күн көрер.

* * *

Ер азамат ата журтын ардақлап,
Өлеринде ойлап өлер өз елин,
Жалтақ адам хәркимге бир жалтақлап,
Өз-өзине бола билмес хожейин.
Қорқақ адам қорқыныштан өледі,
Симсик адам хәр кууыстан келеді.

* * *

Келер болсаң үйге ашып қапыны,
Хағынан кел: жайна яки қатыўлан.
Жөгиленбе, жоқ гой сирә, ақыры,
Өтирикке орден алып атырған.
Өмир бойы еткенинше жөгилик,
Жүрген жақсы күйип-писип, сөгинип.

* * *

Хәргиз жолдас болма өзи нәқасқа,
Достыңнан айырып, сени жат қылар,
Аяғыңнан шалып алас-қапаста,
Сени жерге урып, өзи хоппыяр,
Биреўге пәнт берип, рәхәт тапқанлар,
Асықпай тур, алдыңызда қақпан бар.

* * *

Гүлинен айырылған бұлбил сайрамас,
Дәрьядан айрылған суў сасық болар.
Елинен айрылған күлип жайнамас,
Йошсыз қосық мәзи ұйқасық болар.
Теректен айрылған шақа мандымас,
Ярынан айрылған болар қаңғыбас.

* * *

Айтсам бул өмирдің аңлап аңғысын,
Улыўма инсан бар, жат бар, жақын бар.
Қайғыра билмесе инсан қайғысын,
Оны инсан емес деўге хақың бар.
Азамат шаршайды ойлап ел ғамын,
Нәмәртлер қорғайды тек өз қорғанын.

* * *

Жақсы адам жүрер елин сағалап,
Соның ушын ел ишинде айтыўлы.

Жаман адам даңқ дәплерин сабалап,
Басқаларға маза бермес жартыұлы.
Сайыз адам барлық ұақта бадабад,
Сайыз дәрья барлық ұақта шаұқымлы.

* * *

Күн суұытып басланады ызғырық,
Сондай ұақта сарғаяды жапырақ.
Ким сөйлесе кеуиллерди муз қылып,
Сондай ұақта басланады патырат.
Жақсылықтың изи менен гүл өсер,
Жаманлықтың изи менен ким өсер!

* * *

Бул өмирде көп болады кубылыс,
Тап боласаң даұылға да, қарға да...
Адам болып қалыұ деген қыйын ис,
Адам болып қалыұ керек сонда да.
Адам болып қалыұ деген-от болыұ,
Адам болмай қалыұ деген-жоқ болыұ.

* * *

Қабак шытып қапаланба сәл неге.
Етиң кетип, тақаларсаң сүйекке.
Тағдирдин таслары жаұған күнде де
Ағайин бола бил жақсы нийетке.
„Соқырдың соңына бақ“ деген гәп бар,
Келешек күниңнен болғыл умитдар.

* * *

Жақсыға игри гәп-үлкен аұырлық,
Соңын сүристормей буның парқын бил.

Жаманға жақсы сөз болар аұыр жүк,
Жақпайтуғын нәрсеси бар хәр кимниң.
Жақсыларды шаңға батыр, шаң жуқпас,
Жаманларды арға батыр, ар жуқпас.

* * *

Хәррегенди атып жүриұ күлкили,
Атқан оғың шырпымайды қанатын.
Бийтапларға болғанынша мүмкени
Тек те шыпа беретуғын даұа қыл.
Ақмақларға ақыл айтыұ-ақмақлық,
Сен оларды жығар болсаң мақтап жық.

* * *

Жақсы адамлардың бир нышаны бар:
Өзи жасарады дүнья қулпырса.
Жаман адамлардың бир нышаны бар:
Өзи қаша алады қыйын күн туұса.
Кәрамаат адамлар халқын ойлайды,
Бадабад адамлар даңқын ойлайды.

* * *

Гейбиреұлер жел толтырып танаұға,
Айланажақ желбиреген жалаұға.
Тек хә десең хәдден асып кетежақ,
Шекспирге устаз болып өтежақ.
Өзинди көтерип қайда барасаң?
Басқалар көтерсин, тойға барасаң.

1974-жс.

III

АҚ ҚАҒАЗДА
АППАҚ ДУНЬЯМ—
ӘДИҰЛИ ӘРМАНЛАРЫМ...

КӨЗЛЕРИМ ЖОЛЫҢДА

(қыз қосығы)

Жердің жарасығы бәхәр, жаз деген,
Бирге шықсам деймен жаздың сейлине.
Көп ишинде артық көрдим өзгеден,
Зәрре тийгим келмес сениң зейниңе.

Көзлерім жолыңда, алыс, алыста,
Сени ойлап телмиремен ағысқа,
Сағындым сүйгеним, шадлық бағышла,
Сағынышым түслериңе енди ме?

Айлы ақшамдағы ақ тал шайқалар,
Жипек самал шашларымды сыйпалар,
Қыялым сен бетте, кеулим бийкараp,
Сениң де ойларың әлуан дөнди ме?

Жарасар сийнеме гежи жамылсам,
Қосық айтқым келер сени сағынсам,
Алыста болсан да өзиң жақынсан.
Қустай талпынып тур кеулим кеулиңе.

ТУҰЫЛҒАН МӘКАНҒА

Қандай сениң көркиң деген!—
Шайырлардың қыялы.

Сүйдим желге желкилдеген,
Желкилдеген гияны.

Мен көркиңди жазарман ба
Жасыл етсем сыяны?
Ұеш сыяның жазалғанға
Зыяны жоқ, зыяны.

Көкте күлген қуяшың да
Кеулиме нур қуяды.
Жасыл далаң, ырасында,
Жанды жәннет қылады.

ЖАҢА ЖЫЛ ҚОСЫҒЫ

Бизлер уллы елдің қыз хәм улымыз,
Ұатанды көркейтер хәрбир, күнимиз,
Елим, қутлы болсын жаңа қадемлер,
Халқым, қутлы болсын жаңа жылыңыз!

Жаңа жыл, сен жас жигитсең шырпынған,
Бағадырлық сезилип түр турқыңнан,
Елимизге гәуқар шадлық шашасаң,
Мине бүгин күлип турсаң муртыңнан.

Жаңа жылда жаңа тилек айтайын,
Жабайын сизлерге сөздің сарпайын;
Жас кишилер, исиңнен ел көркейсін,
Жас үлкенлер, көркем болып қартайын.

Абат болсын еллер, жерлер, алаптар,
Мәңги жасыл болып тұрсын дарақтар,
Жоқ болсын дүньядан, жоғалсын көзден
Тынышлыққа қауип қурал-жарақтар.

Шын дослыққа ийилейик ийилсек,
Жауызлықтан түңилейик түңилсек,

Адамыйзаг сондай бийхазар болсын,
Қуслар да адамға болсын үйирсек.

Сөзлер де, ислер де сапалы болсын,
Жолға шыққанлардың сапары болсын,
Мейли көсе болсын, көсе болғанлар,
Бирақ абырайда сақалы болсын.

Пахтаға, салыға жерим қайыссын,
Мийұаға малынып бағлар майыссын,
Апат болып жанған алаўлар өшип,
Бахыт болып жанған отлар алыссын.

Жуўас Әмиўдәрья ағыслы болсын,
Хәрбир қадемлерин табыслы болсын,
Зүрәт қырманы тағы тасқынлап,
Үйиң де, ойың да нағышлы болсын.

Хәрким елдиң мәпин гөзлеп сөйлесин,
Хәр адам өзи ушын жасай бермесин,
Жайлар инкубатор шежелериндей
Бәри бир-бирине усай бермесин.

Үйиң маңлай тердиң мүлкине толсын,
Заманның гүл-нағыш көркине толсын,
Есигиңнен атламасын салқынлық,
Бир кесе шайың да күлките толсын.

Хәр адамның кеўли болсын аспандай,
Хәм ол жайнап турсын жулдыз шашқандай,
Қурдасларға қыз тилеймен мүсиндей,
Жеңгейлерге ул тилеймен қошқардай.

Сизиң хәр күниңиз әжайып болсын,
Жекке ат шапқанлар азайып болсын,

Елимизде жигирма миллион бойдақ бар,
Олар он миллион хожалық болсын.

Жолдасың хешўақта симсик болмасын,
Сырласың хешўақта қырсық болмасын.
Гейпара қаланың көшелериндей
Кеўиллер хешўақта қыйсық болмасын.

Кийимлер, липаслар әлхасыл болсын,
Балларға көп вафли, лампасый болсын,
Шағлаңыз ёлканың, дөгерегинде,
Өмириң шыршадай жап-жасыл болсын.

31-декабрь, 1976-ж.

* * *

Оянаман таң шағы
Күн шығады оянсам.
Майсалардың моншағы,
Қуяш күлсе жоянсаң.

Кеўилим гүлди аңсады,
Гүлзарлықка барарман.
Гүллер мени қоршады,—
Қалай үзип аларман,
Көзим қыймас, аярман.

Қуяш жүрип шаршады,
Дастығына бас қойды.
Мәкке атлы қызына
Алтын нурдан шаш қойды.

САҒАН МEGЗEMEC

Басканың сен болып қалмағы гүман,
Сәйкес келген менен хәтте сөзге сөз.

Усай бериў мүмкин адамға адам,
Лекин ойлағаны саған мегземес.

Журтқа унайтуғын сөзлер табылар,
Бәлки сен унатқан сөзди излемес.
Басқалар да сендей болып сағынар,
Лекин сағынғаны саған мегземес.

Усамаған яңлы ағысқа ағыс,
Усамайды сезим, хәтте сөзге сөз.
Басқаның кеўилин бийлер қуўаныш,
Лекин қуўанғаны саған мегземес.

[23/X. 74.

ҮШ АЙ БОЛДЫ...

Үш ай болды, сағындым сени...
Үш ай болды қосық жазбадым.
Йош периси тәрк етти мени,
Мен жарылып кете жазладым.

Үш ай болды кеўил сарайым
Бола алмады бұлбилге мәскан,
Үш ай болды шықпады айым,
Кеўлим мисли жұлдызсыз аспан.

Үш ай болды ушты бұлбилим,
Тез-тез тумаўратып аўырдым.
Жаман екен қосықсыз күним,
Неге шайыр болып танылдым?

Үш ай болды, үйге сыймадым.
Жойтып жүрдим жақсы қосықты.
Табалмадым, қайда, биймәлим,
Үш ай болды, йоштан безиктим.

Үш ай болды ҳаялым маған
Түсинбеди, басқа пәмледі.
Ашыўланып урыссам оған:
„Онда басқасын-ақ ал“ деди.

Үш ай болды жазбағаным,
Шаўқым жақпас суўық жел киби.
Жеге алмады қарыйдарына
Татлы сезимлердің толқыны.

Үш ай болды, сирә хәзим жоқ,
Тоба, адам болдым басқа бир.
Қосықларым кетсе жазым боп,
Болатуғындайман тас баўыр.

МУЗ ҮСТИНДЕ

(Юмор)

— Муз үстинде жүриў де сынақ болар,
Өкшеси бийик қызлар қулап болар.
Хәй қызлар, қайрылың я қайрылманыз.
Бирақта жанбаслардан айрылманыз,—
Дедимде қызлар алдын орап түстим,
Сол ўақта мениң өзим қулап түстим,
Сол ўақта келди маған қызлар басым:
— Аман ба?—деп күлисти,-өз жанбасың.
— Күлмең қызлар тайғанасам музларға.-
Бирақ, мен таймайман қыздан қызларға.-
Деп мен жуўап урған болдым қатырып,
Өзим муз үстинде қулап атырып.

* * *

Шыдамсызлық әдетти бастан,
Сүймегенмен, қалемегенмен.

Тағдир қатты болсада тастан,
Үнсиз ғана азап шегермен.

Қара бастың аұырманлығын
Салғым келмес сирә кисиге.
Өмир ашшысының барлығын
Алғым келер текте өзиме.

Соң жүремен азапты, үнсиз,
Хеш нәрсени билмеген қусап,
Шоқ кийинген адамдай пулсыз,
Күлки қыстап күлмеген қусап.

Қууанышым жүрер жанымда,
Өзи жалғыз ерке баладай,
Қайғым болса қайнар қанымда,
Иште ширир сыртқа тарамай.

Бир қайғыны көпке бергенше,
Үнсиз азап шеккеним артық,
Мен усыны өле-өлгенше,
Өзим ушын етермен тәртип.

30-сентябрь 1969-ж.

КҮТИҮ

Көзлерим жаўдырап,
Ояқлы, буяқлы,
Селт етсе жапырақ,
Сен келген сыяқлы.

Сүйенип жас талға,
Өзинди ойладым.
Ай қалды аспаңда,
Ал жерде мен қалдым.

Сен келсең жаңадап,
Басланар байрамым.
Келмесен тураман
Шығып тек җайраным.

Ғақым жоқ шаршаўға
Көп күтип турыўдан.
Суўыққа тоңсам да,
Сени ойлап жылайман,

1974-ж.

НАҰРЫЗ.

Бәхәрде нағыш көп, түрли теңеў көп,
Бәхәр ара берер тулымшағына,
Үйиңде отырсаң, сыртқа елеўреп...
Бәхәр шақырады өз қушағына.

Көринбес аўыллар енди булдырап,
Аттың қасқасындай түсер көзлерге.
Тасар дәрья, ағар суўлар сылдырап,
Тәбият қушағы толы сеслерге.

Аўырлық етеди енди кулақшын,
Жүктен түспей турар қалың көрпелер.
Қуп әжеп көринер нуры қуяштын,
Қуяш сәўле емес, мисли зер төгер.

Бул жақты дүньяны жаңа көргендей
Таңлана қарарсаң дөгерегине.
Бәршениң шадлығын саған бергендей,
Қосық болғың келер бәхәр лебине.

Жуқа жүзли қызлар жуқа орамал
Тартып өтер көшелерди кубылтып.

Жеңил шарлар менен ойнайды самал,
Балаларды излеринен жууыртып.

Күн шығыс шадлығы-Наўрыз байрамы,
Кеўилли сейиллер бизге минәсип.
Бәрха бола бергей бәхәр айлары,
Бәрха бола бергей бизге күн ашық!

1/III 73.

СҮЙСИНІҮ

Ата-бабам ер болған, есер болған,
Тарыйхтың арбасына көшер болған.

Бақырып сөйлемесе еситпеген,
Кеўил күйин ақтарған қосық пенен.

Хақ кеўил адам болған аңқылдаған,
Қолында алмас қылыш жалтылдаған.

Тилине келген гәпти қайтармаған,
Жаўына да өтирик айталмаған.

Қайтпаған хан алдында, киширмеген,
Онша иси болмаған усыл менен.

Батыры жаўға шапса өркенлеген,
Шешени сөзге шықса көркемлеген.

Айтсын деп бизлерге гәп қалдырмаған,
Сөзге жол салып кеткен даңғырлаған.

Сөзимиз сөзлериниң дөгереги,
Ата бабам не деген шебер еди!

9/IX 72.

БУЛ АҚШАМ

(ҚЫЗ ҚОСЫҒЫ.)

Жанымды жаз әйлер татлы дауыслар,
Сырнай сесті талып келер узақтан.
Әлле нелер кеўилимди нағышлар,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Шайқатылған бағлар иши пайызлы:
Жұлдыз түсип толтырып тур хәўизди,
Зейним ашар араласам палызды,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Жипек самал ойнап-ойнап өтеди,
Косынкамды тартып-тартып кетеди,
Сүйгеним-аў тезирек келсең нетеди,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Кестелер тигейин жұлдыз семгенше,
Көзге уйқы келмес ярым келгенше,
Түңги сменадан қайтып сен келсең,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

7/VIII 74.

ҚУЛПЫРҒАН БИР ДҮНЬЯ ӨЗИ ҚЫЗЛАРДЫҢ

Қадем қойған жерин абат әйлеген,
Бир райхан гүлдур изи қызлардың.
Сыңғырлаған сулыу саздай сөйлеген,
Жаныңа жағымлы сөзи қызлардың.

Бир әжайып дәўран-қызлар дәўраны,
Салтанатқа мегзер тойға барғаны,

Қыя бақса жигитлердің байрамы,
Жулдызларға уғрас көзи қызлардың.

Қыз баланың қасы қыйылған келер,
Минези жипектей, мийирман келер,
Қызлар келген жерге шырай, сән келер,
Жипектей жуқадура жүзи қызлардың.

Сулыұ қыздың кеуили көктен жоқары,
Жүргенде серпилер жигит топары,
Келсе он сегиздің әйне мәхәли,
Кулпырған бир дүнья өзи қызлардың.

5/VI 73.

* * *

Бул тәбият қушағында
Жақсылық бар, апат бар.
Қарсылыққа қарсы барып,
Еркти қайрап тақап бар.

Түри жаман дей бергенше
Қал сынасып көрген жөн,
Қол қаўсырып өлгениңше,
Қарсыласып өлген жөн.

Бийшаралық жеңис емес,
Бийшаралық-женилис.
Симсик болып өлгениңше,
Қырсық болып өлиңиз.

ҰАЯЛЛАР

Дүньядағы адамзаттын ярымы,
Кимсениң анасы, кимнің бауыры,

Шаққаны, шәпиги хәм де арыуы,
Хожалықтың көрки болған ұаяллар.

Аналық меҳири куяштай жақты,
Баланың шадлығы, баланың бахты,
Сизлер менен өмир, тағамлар татлы,
Адамзаттың жанашыры ұаяллар.

Ұрмет-сыйласықтың ишинде барсыз,
Кеңес-ойласықтың ишинде барсыз,
Күндизим, түнимде, түсимде барсыз,
Заманымның жарасығы ұаяллар.

Мен мына өмирден уктым бир мәни:
Сизлер семьяның беккем тырнағы,
Оның гүллениуи, оның нурлауы
Тек сизлер арқалы болар, ұаяллар.

Бириниз анамсыз, бириниз жеңге,
Отырғызып қойсам жарасар төрге,
Жаман еркекти де саласыз жөнге,
Күйеуиң қатырып сүйген ұаяллар.

Бул дүньяның рәушаны, шырайы,
Менмен деген азаматтың жубайы,
Иретинде сыйынатуғын кудайы—
Сиз боласыз, сиз боласыз, ұаяллар.

Сизлерсиз еркеклер не мәни билер,
Хәтгеки көйлегин шебине кийер,
Сизлерсиз олар көп шегер әбигер,
Сонлықтан еркине қойман, ұаяллар.

Денем дүзиу болған сизлер арқалы,
Жағам дүзиу болған сизлер арқалы,

Ағам дүзиў болған сизлер арқалы,
Туўрылықтың жолын тутқан ҳаяллар.

Ядында баяғы жыллар елеси,
Қырқыншы жыллардың қызғын гүреси,
Сауаштағы солдатлардың денеси
Ышқыңыздан қызыў алған ҳаяллар.

Бул дәуирде ҳаял-қызлар ҳүрметте,
Халық айтар: жигит-ўәзир, қыз-патша деп те,
Ийбе тутпайтуғын еркеклер ҳәтге
Алдыңызда ийбе сақлар ҳаяллар.

Сизлер ерлер менен атып тең адым,
Бәржай келтирдиңиз дәуир мурадын,
Сизлер коммунизм қурыўшыларын
Әлпешлеп атырсыз, жасаң ҳаяллар.

Сиз бенен шырайлы шәмен бағларым,
Сиз бенен сәнленер сулыў залларым;
Қайсы жерге тийсе жумсақ колларың,
Гүлалагүл көркейеди, ҳаяллар.

Сизлер меҳир нурын сеўип пахтаға,
Ат көтерип жүрсиз барлық ўақта да,
Байрамыңыз сегизинши мартта да
Тарелка тасыйсыз төзбей, ҳаяллар.

Сизлер болмасаңыз әрманым жетим,
Сизлер болмасаңыз дәўраным жетим,
Сизлер болмасаңыз таңларым жетим,
Сизлер менен өмир толы ҳаяллар.

Сиз баққан уллар ҳәм қызлар есейер,
Жаслыққа, шадлыққа толар көшелер,
Жолларыңа шийрин жаным төселер,
Ана болғаныңыз ушын ҳаяллар.

КҮНШЫҒЫС МУҚАМЛАРЫ

(Дуркиннен)

* * *

Көз көрген қадирданнан,
Жоралардан, таныслардан
Хаг күттим, хабар күттим,
Дийдар күттим алыслардан.

Бир-биреўге баўырманлық,
Жанажанлық жақсы нәрсе,
Не шығады гегирдекке
Суў бүркисип тарысқаннан?

Кеўилдеги гәпим менің:
Сыбызғының сести артық
Гейпара тарғылланып
Шыққан ашшы даўыслардан.

Базыбир адамларға
Үйренсе арзыр еди—
Әдепти, икрамды,
Тотылардан, таўыслардан.

Пулымды таўысарман
Мүтәжиме саўа-саўа,
Бирақ та дослық жолын
Жүре-жүре таўыспайман.

Адамға буннан артық
Бул дүньяда дүзиў жол жоқ.
Усы жолды гүлзар етип,
Усы жолды нағышлайман.

17 | XII. 73. Дүрмен.

* * *

Адамийзатта әўәлха
Таза хұждан, сана болғай.
Үйлери де, ойлары да
Хәмийше жаңа болғай.

Татыўлықта өткен бир күн
Мың күниңнен абзальрақ,
Қылдай жиңишке болса да
Қатнасыўға ара болғай.

Ұатаның арың, намысың,
Ұатаның-тәниң демекдур,
Ер жигит жаўда жүрсе де
Ел деп өлер шама болғай.

„Көп сөз ешекке жүк“ деген
Ырас екен ойлап көрсем,
Шайырлардың жалғыз сөзи
Мың дәртлерге даўа болғай.

Хәрдайым жақсы тилек
Тилер болсам жас адамға:
Жигирмада ақылы кәмил,
Отызында дана болғай.

Көз көрген қадирданды
Сағынбасаң ким болғаның?
Көз жумды десе бир жақсы,
Ол өтирик, жала болғай.

Бир жаманның кесапаты
Тийер болса жақсыларға,
Онда өзиниң басына
Түрли-түрли бәле болғай.

1973—1974-жж.

* * *

Демегил, достым, хәргиз:
„Қосықтың не пайдасы бар?“
Қыз сүйген ашықлардай
Оның да көп шайдасы бар.

Жүрмесен көзиң ашып,
Адым жерде адасарсаң.
Себеби, шеърияттың
Қалың тоғай, тайгасы бар

Егерде қосықларды
Жаның сезип, зейиниң илсе,
Гөззаллыққа қаратылған
Сондай тынық айнасы бар..

* * *

Өмир деген не бул?
Айтып түсиндир.
Тек те жерди басып
жүре беріў ме?
Берилген бе
соның ушын бул?!
Өмир деген не бул?
Қыз ба қыйылған?
Усласаң услатпай,
соңғылығында
Зорға буйырған?
Өмир деген не бул?
Айтың адамлар?
Кем-кемнен өлимге
жақың барыў ма?
Ямаса, дослар,

Ауызы ала болса адамийзаттың—
Жулдыз
жулдыз бенен
байланыспайды

* * *

Сүйемен деп
куру қыйғырыудан
Не пайда!
Ұатанды,
Адамды
сүйиу керек
Жаның ашып, берилип,
Ашыуланып,
тасып төгилип.
Күйип сүйиу керек,
Сүйип күйиу керек!
Керек емес
куру сыпайылық,
куру жөгилик.
Сүйиу деген хәм
Хәрекетсиз нәрсе емес,
Ол—дәрья,
Ол—таскын,
Ол—өмирге өзек
хәм мазмун.
Ұатаныңның, ұатанласыңның
Кемшилигин көрип,
күймей,
қыйланбай
Қалай тұрасаң!
Ақыры, сен оның
Жақсы күнине де,
Жаман күнине де
гүуасаң.

Кууанбасаң,
Қыйналмасаң—
жүрегін бершимек
Қатқан музланып.
Жасасын,
Жасасын хакыйқатшыл
қызбалық!
Тоқта кеуилим,
тоқта қыялым,
Сен мына футбол
жанашырларына
Нәзер сал:
Соннан соң
Ұатан хакқында,
Адам хакқында
Ықлас хакқынла
қосық жазарсаң.
Қара ышқыпаз аламанға,
қара,
көр:
Олар
футболшылардың
өзинен
Бес бетер қара тер.
Оларда
қыйналған,
кууанған
пишим бар.
Қыйналса-ғазепли,
Кууанса сәл қалған ушыудан.
Неге келтирилди
бул мысал?
Неге екенлигин
сезип турмысаң?
Ұатанға,
Адамға,

Жарпақ-жарпақ
Қырмызы нурлар
Тереклерге түсер,
Түсер дәрьяға.
Әжеп иренлерге дөнер
Толқынларда
Таўлана-таўлана.

Таң нурлары!
Таң нурлары
Түсер әйнегиме.
Түсер ол сүйиклимнің
Кремплин көйлегине.

Таң нурлары —
Ғаўаша гөрегінде,
Жүзимнің солқымында,
Жүрегімде,
Өмирдің толқынында.

Жолақ-жолақ
Қырмызы нурлар
Шашырар, шашырар, шашырар.
Киятыр таң ағып.
Арыў айғабағарлар
Зер кирпичлерин
Бирим-бирим таратып,
Күнге қаратып,
Ашылар, ашылар, ашылар.

Таң нурлары
Ұатанымның бойына
Таралар, таралар, таралар.
Мениң ұатаным
Таннан нәр алар.

Мениң Ұатанымның
Көрки кандай!
Таңдай азда!
Мениң Ұатаным
Таң менен сөйлескен,
Халықлары
Жүзим солқымындай
Бирлескен.

Таң атып киятыр.
Таң атып киятыр.
Азда нурларын
Таратып киятыр,
Кеўлимде хош сезим
Оятып киятыр.

* * *

Аңлаў ушын улларыңның,
Қызларыңның сулыўлығын,
Сүйиў керек еркелигин,
Сүйиў керек қыңырлығын.

Аўнаў ушын өз елиңнің
Атласын да, жипегин де.
Сүйиў керек гүллерин де,
Сүйиў керек тикенин де.

Ой-қыялың теңиз болып,
Тайга болып шуўласын дә.
Сүйиў керек өз елиңнің,
Арқасын да, кубласын да.

Қадирлей бил-барыс жерин,
Қадирлей бил ҳәр шөбин де,

Рухсатсыз үзбе гүлин,
Тәртиби бар кеңсениң де...

Сүй елинди рухсатсыз,
Сүй елинди сорамай-ақ,
Ел абырайы пүгин болсын,
Қалсаң да сен жалаң аяқ.

САРАТАН

От есип тур,
От есип тур, от есип.
Шөптің басын
Самал желпип қозғалмас.
Кумда мәйек писетуғын
Мезгил бул!
Ыссы күнде—
Қызғын мийнет ғажжа-ғаж.
Пахтакешлер—Дала гвардияшылары
Көзге түсер
Королиндей көзгирдин.
Пахтакештің кийиминен, үстинен
Жер ийиси,
Тер ийиси аңқыйды.
Яқ, жер емес, яқ, тер емес,
Оллагер,
Онда зер, зер ийиси аңқыйды.
Пахтакешлер пахта жумсак,
Бирақ та
Қатты мийнет кереклигин биледи.
Ис үстинде қабақ шытар бул уақта,
Сентябрьде
Ақ пахтадай ашылып,
Ақ пахтадай күледи.
Телефонлар
Мисли пошша торғайдай

Жумыс бабы шырлайды.
Директор да,
Агроном да,
Партком да
Отырмайды от басында қумғандай,
Кеңсесинде турмайды.

Хәуиринен
Сезип турман азанның,
Саратан бул, саратан бул!
Яқ, қайнаұлы қазан бул
Мийнет қайнап атырған,
Хәр ғауана ғорек байлап
Хәр пәлек
Түйнек байлап атырған.
Қуяш мисли
Бес метрдей төбенде,
Шыжғырып тур,
Шыжғырып тур, шыжғырып.
Эптап өтип,
Қан қайнайды дененде,
Симирсең хәс муздай суұды
Муз қылып!

Өртенезақ,
Өртенезақ мына күн!
Тракторшы, суұшы да
Насосшы да қап-кара.
Бирақ, суұға, нурға қосып меҳирин,
Аппақлығын
Берер олар пахтаға.

Нур жаұдырып,
От жаұдырып аспан гур,
Суұдан шықпай жатсаң бир!
Терге батқан көйлеклер...

Алыў керек тек сығып,
Звенород та жуўырар,
Табельши де жуўырар
Табанынан от шығып.
Отлы хәўир,
Отлы хәўир жер-көкте,
Усамайды сирә, сирә ертекке.
Ҷо ана мәдений шертекте
Тик шаншылып байрақ тур.
Аўыр затты арқалаған
Палўан киби бүгилип,
Насос жапты симирип,
Атызларға айдап тур.

Ғаўашалар меҳир емер,
Суў аралас нур емер.
Бугинги газетти көрсең,
Қане!,—деп,—
Күлип турар
Мәрт пахтакеш азамат.
Со азамат:
„Бизин аўылдың жигити ғой, бала!“ деп
Нөкистеги хәмелдар да
Креслода ширенер.

Саратан бул,
Саратан бул, саратан!
От лаўлаған ошақ бул—
Қазанында ас пискен.
Басы да, қолы да
Пахтакештин бос емес
Қызғын жұмыс, қызғын мийнет,
Тәшүиштең!
Күн аппак,
Нур аппак,

Нийетлер аппак,
Сол ушын
Болажақ ғореклер аппак...

ШЫРАЙЛЫ

Шашыраған жулдызлар
Аспаны менен шырайлы,
Қанатын керген ақ қуслар
Ушқаны менен шырайлы.
Адамзаттың баласы
Дослары менен шырайлы,
Ел исине үлесин
Қосқаны менен шырайлы.
Шайыр: Көркем қосығы,
Йошлары менен шырайлы.

МЕНИҢ РАКЕТАМ ЗУЎЛАП КЕЛЕДИ

Хәй, табият, мен инсанман, бас ийиң,
Мениң ракетам зуўлап келеди.
Еле ашылмаған гүлдер ашылың,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Ғурыжланса әрман атлы ақ кемем,
Жақыш болып қалады екен көк деген,
Айланысып жәмийетлик мәп пенен,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

„Ай—24“ ти Айға қондырып,
Инсанның әрманын бойға қондырып,
Жарысканда сести жолда қалдырып,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Сазлап сунқар ушырғанда Байқоңыр,
Тәбиренбей тура алады қай кеўил?

Аркадан ба, кубладан ба әйтеуір,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Бақан болып төбедеги түнликке,
Жоллар ашып сол космослық кеңликке,
Бала яңлы зымлап жүрген шүлликке,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Айдан топырақ алып, Айдан үлги алып,
Күннен қызыұ алып, күннен нурланып,
Мисли океанда жүзген бір балық...
Менің ракетам зуұлап келеди.

Балалар дурыс айтар „Айды әпер“ деп,
Аға деп асылып, бәлент көтер деп,
Олардың өзлери Айға жетер деп,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Менің заманымда адам қолы ұзын,
Жулдызларды қысымлайты сол ушын,
Теңселдирип Кризислер теңизин,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Илгир зейин, озық ойдан құралған,
Ишине жүкленген мықлап мың әрман,
Пәрұаз алып минип космодромнан,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Болса да алдында қанша қарсылық,
Елдің мәпи ушын көкке шаншылып,
Қайтқан солдат киби хызмет таұсылып,
Менің ракетам зуұлап келеди.

Айдан ғайып болып дем арасында,
Ай менен жұлдыздың кең арасында,

Бес жұлдыз жарқырап пешанасыңда,
Менің ракетам зуұлап келеди.

21-август, 1976-ж.

АРЗЫР

Ғақыйқатлық деген инсан құралы,
Кастерлеп алтынға қапласаң арзыр.
Кеуил деген сезимлердин булағы,
Ғардайым азада сақласаң арзыр.

Дослықтың жолынан егер ким аұса,
Оның себебинен көpler муңайса,
Ғақыйқатлық суұы егер ылайса,
Айыпкерин таұып судласаң арзыр.

Кеуилди куұантар тақия шытақлы,
Кеуилди қабартар сөзлер путақлы,
Оқығаннан гөре жаман китапты,
Тас төсекте жатып уйқласаң арзыр.

Ким сүйсінбес кийик пенен кекликке,
Ким сүйсінбес жасыл майса-шөпликке,
Ким гирбиң қондырар болса пәкликке,
Ашыұға буұлығып шығнасаң арзыр.

Кимсеге дұнья-мал, кимге дос керек,
Жаман қонсыдан дәрқал көш бөлек,
Дослық шәменинен гүллер дәстелеп,
Кеуил сарайына тақласаң арзыр.

Жай көриксиз түтин менен дүтленсе,
Жаң көриксиз ғақыйқаты бүкленсе,
Мың жаманнан бир жақсылық күткенше,
Бир жақсының кеулин шадласаң арзыр.

Ерлик хәм мәртликке толы бул заман,
Кушағы кулпырған, койны гүл заман,
Бир жақсының исин етпес мың жаман,
Аты-затын есте тутпасаң арзыр.

Жаманлык алдында азба шөп болып,
Дүзиу болсаң гәрдийип жүр бек болып,
Жақсылық жолында жансан от болып,
Шоқ болып ғыжласаң, лапласаң арзыр.

Жақанның бәри жай хош қылық ушын,
Бир қарыс жер обал пәс қылық ушын,
Ийгилик ис ушын, жақсылық ушын
Жулдыздан жулдызға атласаң арзыр.

* * *

Турмыс деген қыйын екен.
Қыйыны:
Таўсылмайды оның жүги, буйымы.
Соның ушын бәрин қосып
Арқалайсаң тырмышлап,
Болмаса,
Жыйғанларың жайрап қалар
Тум-туста.
Қыз бала да
Шыққаннан соң турмысқа,
Оның жүгин арқалайды тырмышлап.
Болмаса,
Жайрап қалар қазан-табақ
Шөмиш, қасық, қырғыш та.

СҮЙЕНЕДИ АДАМҒА АДАМ

Қапаланып тартқанда жәбир,
Сүйенеди адамға адам.

Кууаныш та жалғызға ауыр,
Сүйенеди адамға адам.

Дийуал сүйенеди дийуалға,
Таўлар сүйенеди таўларға,
Хәрким гезек-гезек мийманда,
Сүйенеди адамға адам.

Ғайры демей миллетин, ултын,
Алыс демей меканын, журтын,
Әне сөйтип бийгәрез, бийпул,
Сүйенеди адамға адам.

Кулақ салың досларым. гәпке.
Пыр-пыр уйықлап жатырған кәтте,
Нәрегени ес билип хәтте,
Сүйенеди адамға адам.

Күнлер келер, билемен анық,
Жер жүзинен жарақ жоғалып,
Қара көкиреклер ағарып,
Сүйенеди адамға адам.

Мүриубеттиң шуғласы түсіп,
Бир-биреуіге көринер ысық,
Не тапқанын бөлісіп ишип,
Сүйенеди адамға адам.

Қосылады елге ел келип,
Дүнья гөззал мен хәм сен келип,
Бир айбатлы асқар тау көріп,
Сүйенеди адамға адам,

Континентлер ийин тиресип,
Бирин бири турар сүйесип,

Жақсылықтың самалы есіп,
Сүйенеди адамға адам.

Океанның аржақларынан,
Бул дүньяның жан-жақларынан,
Кол берисип көрисип мудам,
Сүйенеди адамға адам.

Жалғыз адам ғарип, бийшара,
Бирлескенде күши қаншама,
Жерди өзи сүйеп турса да,
Сүйенеди адамға адам.

* * *

Мен жортаға жылай алмайман,
Күле алмайман да жортаға.
Халайықты қалай алдайман,
Алдау бәлесинен қорқаман.

Адам көз жас төкпесин десең,
Тилди шенгел етип сүйремең.
Адам қайнап келпесин десең,
Хәргиз, хәргиз жалған сөйлемен.

Хақыйқатлық түссе курдымға,
Жағып излер едим мың шыра...
Ғарремлиги басқалардың да
Жүрегимди қоймас тынышына.

Айтқанымның лекини мине:
Сүйер болсаң, егер, сүй анық.
Бир уақтағы өтиригиме
Түсимде де жүрмен уялып.

Әуелден де адамиызаттың
Жеги қурты өсек дер едим.

Хүрейи ушын ҳадалый гәптин
Жүрегимди төсеп берейин.

Өтирик те атом бомбадай,
Харап етер егер жарылса,
Өтирик хәм бомба болмағай,
Ырас сөз айт егер табылса.

Нур алынар атомлы қоздан...
Өтирикти айтып онда мен,
Алдасам да тек илажсыздан,
Адам бахты ушын алдар ем.

ӨЗБЕКСТАН

Бараберсин бар жәннетин жайына,
Нәзерим Ферғана багына түсер.
Ташкент десем оранған гүл шайыға
Бир зийба келіншек ядыма түсер.

Сүйдим бул диярды дузын ишип кеп,
Дилбар кызларынын тили сүшик деп,
Кеўлимнен сорасам қай жер ысық ден,
Гөззал Өзбекстан пайыма түсер.

Бөленген бул үлке ағла дәстүрге,
Жасы хәм ғаррысы қолы көксинде,
Аўыр сөз сөйлемес хәргиз хешкимге,
Сыйласық, мүриўбет жайына түсер.

Сулыўлар ушқынып өтсе тусыңнан
Бир мысқалдай қалар ақыл-хуўшыңнан.
Бир кеса шай емес, меҳир усынған
Өзбегим өз ағам жаныма түсер.

Бул әжеп бостанға кеўил берилсин,
Нәпис-гөззаллыққа жаным шомылсын,
Сахнаңды көркейтип дилбар ойыншың,
Таўлана-таўлана бабына түсер.

Мырзашөлде кутлы қоныс құрғанлар,
Андижанда аппақ-аппақ қырманлар,
Хорезмде шийрин-шийрин әрманлар
Мийўалы бағ болып малына түсер.

* * *

Мен ҳаққында шығарып ҳүким,
Айыр мени байрам-тойыңнан.
Болсын десең шадлығым пүтин,
Қосығымнан мени айырмаң.

Ақ көкирек болса ҳәр адам,
Сумлық болмас ақыл-ойыңда.
Айыр мени өтирик-жаладан,
Ҳадаллықтан мени айырма.

Шадлық таўып усы бостаннан,
Қуўанышым сыймас қойыңға.
Айыр мени жалған дослардан,
Ҳадал досларымнан айырма,

Бул дүньяда ырас сөзлерден
Қымбатырақ не бар шайырға?
Айыр мени шийрин түслерден,
Ашшы ҳақыйқаттан айырма.

Небир-небир аўыр жүклерден
Салмақ түсип турсын мойыңға.
Айыр мени жеңилликлерден,
Аўырлықтан мени айырма.

Ұатаныма сөз айтпа ойнап.
Түсимде де оннан айырма.
Жазаласаң жазала байлап
Ана жерде өскен қайыңға.

Шырайымды урлайын десең,
Жаслығымнан айыр, қайылман.
Ардан жуда қылмайын десең,
Ана жерден мени айырма.

* * *

Күйдирмен кисини
Қап-қара болғанша.
Шыдамлы болмаңыз
Ақ қара болғанша,
Көйлегиң достыңнан
Көп ғана болғанша,
Байлық деп биреўге
Муптала болғанша,
Шынлық деп гүресиң
Әптада болғанша.

ДОСЛЫҚ ҲАҚҚЫНДА

Егер дослар менен дүнья бөлиссең
Кеўилден гүл емес, жантақ шығады.
Егер дослар менен дийдар көриссең,
Кеўил жұлдызлары жайнап шығады.

Дослық-бул мүлк емес жолдан табылған,
Ол әзелден руўхымызға енискен.
Олсыз бола алмайды адам баўырмап,
Олсыз пәк бола алмас ҳәтте периштең.

АППАҚ ҚАРДЫҢ ҮСТИНДЕ...

Ақ иренлер болмаса
Шықпас шадлы сестин де.
Гирбиң қалмас аўнасаң
Аппақ қардың үстинде.

Ақ қар—қыздың күлкиси,
Аппақлығы тистиң де...
Келмес кимнің жүргиси
Аппақ қардың үстинде.

Ақ қар—аппақ сыйларым,...
Ақ қосығын Пушкин де
Жазғанба деп ойладым
Аппақ қардың үстинде.

Болсын кеўил гиршикттей,
Алдамасын хешким де,
Қуйылып тур нур сүттей
Аппақ қардың үстинде.

Басым еди ақ ирен
Биз оқыған үшкілде.
Ғадаллыққа ант берің
Аппақ қардың үстинде.

Балалықтан ержеттик,
Сол... сайлаўлар есимде.
Әткеншегин тербеттик
Аппақ қардың үстинде.

Он төрттен ай туўылар...
Кеўлинде жоқ хеш гийне.
Қара бала жуўырар
Аппақ қардың үстинде.

* * *

Бул дүньяның қызықлары көп...
Бирим-бирим көрип таныстық...
Адам ушын бул дүньяда жоқ
Айралықтан артық алыслық.

Мениң ушын бул дүньяда жоқ
Ұатан қушағындай нурлы жай.
Бөбек ушын бул дүньяда жоқ
Ана қушағындай жыллы жай.

IV

ПОЭМАЛАР

САДЫКЛЫК

Жулдыз семген. Ярым ақшам.
Эсте барды жүк қасына
Хәм де күтти ярын ақшам,
Кеўил қойып ықласына.

Үй ишинде шыра болса
Өлимсиреп жанар еди.
„Шамшырағым келеғойса
Үйім жақты болар еди“.

Деп ойлады Гүлзийбашым,
Есик бетке қарады да,
Зорға тутып көзде жасың,
Нәзер салды қарағына.

Анасының арзыұ-қалын
Билмейды ол, нәресте ғой.
Гейде-гейде қамыққаны
Елес-елес... сәл есте ғой.

...Жаман ойды ылақтырды,
Қуназарым келер деди.
Есик бетке кулақ түрди,
Есик бетке елеўреді.

Аяқ сесті еситилсе,
Қияғырған сол ма деди.

Қой, кеўилим гүрсингенше,
Хеш үмитсиз болма деди.

* * *

Үмитсиз де болмады ол,
Ярын күтти—үмитленди.
Жаўынгері келмеді ол,
Аядына да шығып көрди.

Бәхәр келер, жаз келер деп,
Бес жыл өтти арадан да.
„Яр көзине салмайман шөп“
Деди қулип қарағанға.

* * *

Бармады ол төркинине,
Жаўынгердің үйін бақты.
Ырза болмай сол күнине,
Төркін бети қуйынлатты.

Үйге жүр деп әке келди,
Үйге жүр деп шеше келди...
Баўырына басып улын,
Жесир күні кеше берди.

Жаўынгердің шаңарағын
Жығып қалай кетермен дер.
Оның бала-шағаларын
Қыйып қалай кетермен дер.

Гүлзийбанын дәмеси мол,
Быйыл-жарын келер деди.
Жаўынгердің анасын ол—
Әўлийедей енем деди.

Колхозға ол болып билек,
Әлпешледі, асырады.
Кеўлин бузып жүрмесін деп,
Көз жасларын жасырады.

Ол жумысқа ерте барып,
Қайтып жүрді ымыртларда.
Тандырын бір өртеп алып,
Қый тасыды сууықларда.

Тазалады мал қораны,
Ертели кеш гүйбеңледі.
Қыста отын арқалады...
Не өнерді үйренбеді!

* * *

Бір ұақыя елеберин
Келе берер көз алдына.
Бауырын қум етті оның,
Жамап еді қазар мына:

Ұақ нийет, ұақ кеўил менен
Барып еді военкомға.
Сол кәрада Сенин деген
„Қара қағаз“ берді қолға.

Бұл сум қабар тесип өкпе,
Түсти қолдан „қара қағаз“...
Өзи барып хәсиретке,
Тап болды бұл бәле қағаз!

Барып еді ийни келсе
Азырақ хәк сорайын деп,
Қунназары келгенинше
Жайын ақлап қояйын деп.

Барып еді толы болып,
„Қара қағаз“ дус болар ма!
Тағдир бунша қатаң келип,
Бүйтип нийет пуш болар ма!

* * *

Гүлзийбаның көзінде жас,
Гүлзийбаның жүзи солғын.
Отырғанын муң аралас,
Минекей мен тағб көрдим.

Көз алдына елеслетип,
Яр дийдарын сағынады.
Яры жоғы тур-ау өтип,
Басқа бәри табылады.

Көз алдына келе берер
Бирге жүрип оқығаны...
Көз алдына келе берер
Арнап кесте тоқығаны.

Көз алдына келер тағы:
Бахытлы күн-қосылғаны,
Бир жыл өтпей мәрт суңқарын
Алысларға ушырғаны...

Гүлзийбаның қолларында
„Қара қағаз“ қалтырайды.
Гүлзийбаның қолларында
Сары жүзик жалтырайды.

„Қара қағаз“ Гүлзийбаға
Зәхәр сууын иширеді.
Сары жүзик Гүлзийбаға
Ярын еске түсиреді.

Алса да ол „қара қағаз“,
Инанғысы келмес ұаслан.
Кешиксе де келгей шабаз,
Қостары ғой құдай қосқан.

„Қара қағаз“ қурып кеткей,
Гүлзийбаны жылатпасын.
Жүр ғой анау Жумабеклер
Кийип алып пилоткасын.

Аяғы жоқ, қолы пүтин—
Келипти ғой Нурман аға.
Келсе болды деми пүтин,
Ел ишинде қор бола ма?

Биреу қайтып келди десе,
Ол үйінде тура алмады.
Биреу қайтып келди десе,
Соннан барып сорағлады.

Қонсысынан ешек алып,
Болса дағы дауыл қатты,
Көрип қайтты кеше барып
Қуйындағы Жарылқапты.

Кимнен барып сораса да
Көрдик деген жан болмады.
Ара-тура жыласа да,
Ойы татлы таңлардағы...

* * *

„Ырастан-ақ сум әжелден
Дуұры кабар келгени ме?
Ярымнан қалай безермен,
Исенбеймен өлгенине.

Ашықлықтың ақыбети
Усылай болып питкени ме?
Қайда қалды хак нийети?
Көп болды ғой кеткенине.

Егер құдай билсе есин,
Жағдайына қарамай ма?
Ең болмаса нәрестесин
Аямай ма, аямай ма?!

Бул карадан кеткенинде
Өлиу ушын кетиппеди?
Кетседағы шеткериге,
Күтип тур ғой етиклери...

Сарғайдым деп меннен бетер,
Күтип отыр анасы да.
Кеткен адам келмеймекен—
Бир айланып баласына?

Инанбайын десем мынау:
„Батырларша өлген“ дейди.
Инанбайын десем мынау...
„Гүдер үзбе меннен“ дейди.

Өлди дейин десем тағы
„Келемен“ деп айтқаны бар.
Үлкен үмит, үлкен мәни—
Жазылған көп хатлары бар...”

ҚУННАЗАРДЫҢ ХАТЛАРЫ

1.

„Жүрген жерим—Украина,
Жүрген жерим—Хаковка.

Жаў-жарағым қолларымда,
Мен жатырман окопта.

Өскен жерде ақыл-ойым,
Өскен жерде қыялым.
Қушағына енсем деймен,—
Баўыр басқан уяның.

Үш мәртебе жараландым,
Оқ қаймықты үш ирет,
Тазалап бул қараларды...
Қайтаман ғой... кеширек.

Жаўдың оғы жулады деп
Ой келмесин басына.
Жаўынгердің мурады көп...
Бараман ғой қасыңа.

2.

Шаққан жазар қалемим,
Шаққан атар автомат...
Саған жоллар сәлемим
Хәм айтарым нақма-нақ:

Қайтарамыз қаўипти,
Елдің арын қорғаймыз.
Баслап ойын-заўықты,
Жеңис пенен барғаймыз.

Жаў урысқа олақ-тә,
Жаў жүдә хәм сумлықлы.
Бузалмайды, бирақ та,
Бизің дослық, бирликті.

...Күн шығыстан таң атса—
Қуяш нуры күлімлер,

Қуяш жүзин қаратса—
Келеди деп билиңлер.

Келеди деп билиңлер—
Булт артынан күн шықса.
Келеди деп билиңлер—
Жер бетине гүл шықса.

...Кемсеңлемей ийегин,
Жадырасын жамалын.
Сонда сөзсиз тийеди
Туўған жерге табаным.

3.

Күт сүйиклим, сарғайма.
Мени жаўынгерим де.
Ғам-ғуссаның, қандай да,
Арасында көринбе.

Күт сүйиклим ойланбай,
Күт сүйиклим, узақ күн.
Сүйгениң қалмас айланбай,
Жақыны болар узақтың.

Өткинши бултлар өтеди,
Жулдызлар қалар аспанда.
Күт сүйиклим, көктеги
Жулдызлар жымыңласқаңда.

Күт сүйиклим, жадырап
Қуяш шығып нурланса.
Өзим тиккен тереклер
Самал менен ырғалса.

4.

Дарақлар саўлат бағыма,
Бир шақасы зыят ғой!
Шақаларын жаўыңа
Сындырғызыў уят ғой!

„Ер басына күн туўса—
Етиги менен суў кешер.
Ат басына күн туўса—
Аўызлығы менен суў ишер“—

Деген сөзди бабалар
Айтып келген емес пе?
Туўған жерди жаныпан
Артық көрген емес пе?

Душпанларды жек көрип,
Мәдәт тиле бизлерге.
Қуўанышты жеткерип,
Қосыламыз сизлерге.

5.

...Мен еслеймен ақ сүт берип
Асыраған анамды.
Мен еслеймен қуяш нуры
Шашыраған даламды.

Көз алдымда үй беттеги
Қуўанышлы гезлерім...
Мен еслеймен нәрестемнің
Жаўдыраған көзлерин.

Мен еслеймен көзлеринді—
Көзлериндей кийиктің.

Адресим өзгерилді...
Қайтаман ғой, сүйиклим!

Мына солдат-сүүретим ғой,
Альбомыңа салып қой.
Бизге қайым кийим көрсең,
Пулың жетсе алып қой.

6.

Обалына қалды-аў урыс—
Қаншама көз жаслардың!
Сөйлер онда мылтық, қылыш...
Дәркар емес бас қайғың.

Муздай қарды төсек етип,
Муздай тасты дастандым.
Қадири өгти тынышлықтың,
Қадири өгти қостардың.

Ұах, қаншама қан төгилди!
Қанша досты жерледім!
Душпан қуртты қанша егинди,
Не бұлгинди көрмедім!

Неге олар бассынады,
Мен олардан кембедім!
Лазым маған елди қорғаў,
Лазым жаўды жеңбегім!

Қурал алдым қолларыма,
Елим ушын, сүйиклим,
Душпан келген бағларыма,
Өлим ушын, сүйиклим.

Атланғанман жаўларыма,
Жениў ушын, сүйиклим.
Атланғанман жаўларыма,
Сениң ушын, сүйиклим.
Сен қарай бер жолларыма,
Мениң ушын, сүйиклим!

7.

Сүүретинди алдым бүгин,
Хатларыңды оқыдым.
Көп қуўанып қалдым бүгин...
Өзгерипти секилиң.

Маған „Қашан қайтасаң?“ деп
Сораў бере берипсен.
Азғана күн сабыр еткіл,
Азғана күн көнлик сен.

Жаўдың басы қайтарылды,
Келеди де хәрдайым.
Буннан басқа айтарымды
Барғаннан соң айтайын.

Бизин Ұатан бағымызды
Бассынғанды ар билип.
Биз қуўамыз жаўымызды...
Ұатан бизге мәңгилик!

Мениң усы сөзлеримди
Кеўилиңе түйіп қой.
Мениң ушын перзентимнің
Жүзлеринен сүйіп қой“.

* * *

„Усыларды оқып тұрып,
Сөзин қалай қыя аларсаң?
Биреў менен қатты күлип
Тұрыўға да уяларсаң.

Усыларды оқып тұрып,
Сөзлерине инанасаң.
Көзиндеги жасты тыйып,
Қуўанасаң, қуўанасаң!

Қой, кеўилим әззи болма,
Қапаланып қамықпағыл.
Қуўанышқа қанат қолма.
Яр күтиўден жалықпағыл.

Сәуер ярым, дийдарыңды,
Көргенімше күтейин мен.
Саған арнап ойларымды,
Өлгенимше күтейин мен.

Басқаларды „ярым“ деўден
Тәним менен жийренейин.
Садықлықты жаўынгерден
Жаным менен үйренейин!

Ұатан ушын жанын берген
Жаўынгерден аярым жоқ.
Сениңдағы меннен өзге
Күтетуғын хаялың жоқ“.

* * *

Узақ жыллар күтти ярын,
Узақ жыллар үмит етти.

Жылжып өткен уақытлары
Баласын да жигит етти.

Уатанының арын арлап,
Өлип кеткен яры есте...
Ақша жүзин әжим торлап,
Жақынласа берер печке.

Узап кеткен жаслық шағын
Гейде-гейде ойланады.
Қыял гезип жаслық бағын,
Бул қалына айланады.

Алдындағы баласының
Бир қызығын көрсем дейди.
Орнын жойтпай ағасының,
Уқшатып той берсем дейди.

* * *

Сол Гүлзийба шеше бүгин,
От ғыжлайды ошағында.
Ойлайды ол кешегини...
Қалай болған жас ұағында?

Шашларына ақ енипти,
Қартайыудың нышаны ма?
Қыял оны әкелип тур—
Татлы сезим қушағына.

Қосылғаны—Кунназары
Көз алдында күлип турар...
Көзин ашса-түстей бәри,
Хәммесин де билеп турар.

Яр дийдарын көрсем дейип,
Көз алдына келтиреді...
„Адамзатты адам сүйип,
Адам неге өлтиреді?!...“

Жак, жак, хаслан Кунназарды
Өлгенлерге жорымайды.
Келетуғын күни барды,
Көп кутиуден мойымайды.

Күтеди ол шын сүйгенин—
Өмириниң жарасығын.
Күтеди ол жауынгерин
Хәм әкесин баласының.

Күтеди ол өмиринше,
Жыллар өтип бара берер.
Күтеди ол, кеуилинше;
Киятырған бола берер.

Отырыпты көзин жумып,
Минекей ол, от басында.
Қыялында бойшаң жигит—
Кунназар бар ықласында...

Узақ жолдан жүре-жүре,
Босағадан адымлады,
Кирип келди мине, мине,
Көзин ашса: ядындағы...

Күтеди ол. Күткен сайын
Қадирлейди жауынгерди.
Күтеди ол. Күткен сайын
Әдиулейди ауыл-елди.

1970—1974-жж.

ҒАРРЫНЫҢ ӘНГИМЕСИ

1.

„Қудай“ деген сөз бар еді,
Жоқ еді өзі.
Биз мұдамы аш едік,
Тоқ еді өзі.
„Бахыт“ деген сөз бар еді,
Жоқ еді өзі.
Бизге карағанда
Шеп еді өзі.
„Теңлік“ деген сөз бар еді,
Жоқ еді өзі.
Жүреклерге басылған
Шоқ еді өзі.

2.

Шадлығымыз жоқ еді,
Уғайым батпан.
Бай сени сөгеді,
Баспанан—шатпан...
Бай көзін алартса,
Көзі кәсадай.
Табылса қуғандық
Бизге басалай.
Бийдай нан жемедік
Сирә айында.
Жармамыз шайылып,
Қелмес шайымға.
Балам, биз көрмеген,
Азаптар бар ма!
Ғешбир уғайымсыз,
Ишилмес жарма.
Байларға жалланып,

Болғанбыз жалшы.
Бірдей үстимізде
Ойнаған қамшы.
Қуғаныш—байдики,
Көз жас—бизики.
Балам, ол дәуірдин
Жоқ ғеш қызығы.
Қудай қырын қарап,
Болды бай залым.
Бизди ізлеп тапты,
Болса қайда муң.
Көп сарсылып кетти
Дизеден дәрман.
Бахыт бизиң ушын—
Болды тек әрман.
Нешше жыл байлардың
Айдап шығырын,
Өгиз қосып,
Өгиз жетедім.
Бахыт қайда бизге?
Көрмедік ғаслан,
Ғәсиреттен бөгениң.
Үстим алба-далба,
Өкшем қырк жарық,
Сарсылып жүргенмен
Қудайға налып.
Қудай да ол күнде
Байға жақ болды.
Барлық бәле-қада
Бизге тап болды.
Зауқы-сапа сүрди
Жуған курсақтар.
Бай қызы шошаңлап,
Жүрип ыржақтар.
Ал, күни қурысын
Жарлы қызының,

Нәрсе көре алмады
Дүнья қызығын.
Мудам муңлы болды,
Мудам сыңсыды.
Қасынан қалмады
Сирә уршығы.
Ислеўге шара жоқ,
Енди нетерсең?!
Гүнәкар боласаң
Қатты жөтелсең.
Гүллән бай бизлерге
Жаў болып шықты,
Көтере бересең
Аўырманлықты.

3.

Күн өтпеди көз жас
Етекке тамбай.
Лекин, Ленин шығып,
Ашылды маңлай.
Мен өзим билмедим
Соқыр ҳәрипти.
Жаңа заман туўып,
Ҳәрип танытты.
Қалеген ислейди,
Қалеген оқыр.
Несийбем молайды,
Қудайға шүкир!
Нағыз көкирегине
Берген киси екен.
Ҳәзирги планлар
Соның иси екен.
Ҳәммени босатты
Зорлық, қысымнан.
Бүйтип ислеген жоқ

Ҳешбир мусылман.
Не керегин тайын,
Болмайсан мүтәж.
Мына свет деген
Қандай этияж!
Шырт етип өшеди,
Шырт етип жанар,
Заман жылдан-жылға
Жақсарып барар.
Бизлерге керекти
Ҳүкимет ғамлар.
Кийиўге кийим көп,
Жейтуғын нан бар.
Өзиндей оқыған
Ул-қызларым көп.
Биреўлери доктор,
Биреўлери сот.
Менде де саўат бар
Шалама-шекки.
Көп ғана нәрсеге
Қолымыз жетти...

4

„Баяғы жыллары—
Ғала ўақларда
Хабар шықты:
„—Ленин киятыр,—деген,—
Бизиң жақларға...“
Ленинди көрсек!—деп,
Жолға қарадық...
Ленинди көрсек!—деп,
Өтти балалық.
...Егин егилмеген
Қолтық-қойынға—
Қой бағып жүр едим...

Жаптын бойында.
Бир ұақта қасыма
Бир киси келди.
Айтқан сөзлерине
Кеуилим толды.
Үстинде шекпени,
Белинде белбеу.
Жасы қырқтан асқан,
Елиуден кемлеу.
Пешана келискен,
Қарасам түсине,—
Усайды наятый
Бир жақсы кисиге.
Сорады шешемди,
Сорады әкемди.
Хәм тағы ауҳалды
Хәзирге шекемги.
Киси екен өзи бир
Ақыллы, табанлы.
Мақтады болажақ
Бахытлы заманды.
„Большевик орнатар,
Тәртипги жаңадан.
Елимиз болады
Бахытлы абадан“.
Деди де ол киси
Кеуилин ақтарды.
Сөйтти де бир жаққа
Асығыс атланды.

5.

... Ленинди айтысқан
Ауылда көп болды,
Мереке, тойларда
Дыққатлы гәп болды.

Лениннин хабары
Толқытты ауылды.
Дийханлар арасы
Болды көп гауырлы.
Дийханның бәри де
Болды ең жақыным.
Ленин, Ленин болды
Басы гәпиниң.

6

.. Сөйтип бул атаң,
Күнлерден бир күн:
Көрген газийттен
Лениннің турқын,
Ленинди көргеним—
Мине усы екен
Баяғы көргеним
Басқа киси екен.
Лениндей көринди
Ол ұақта маған:—
Жыллы сөзин айтқан
Бийтаныс адам.
Ленин бе деп қалдым
Болса шекпенли.
Ленин бе деп қалдым
Жолдан өткенди.
... Оның сүүрегине
Узақ қарадым.
„Бахытқа жетесең,
Еле қарағым“.
Деген яңлы болып
Маған сезилди.
Тап өзін көргендей
Сездим өзимди.
Бул атаң көп сөйлер,

Тыңла ал енди,
 Мына сөзлериме
 Кулақ сал енди:
 Сондай дүзиу болған
 Лениннің жолы.
 Сонлықтан Ленин деп
 Атаған оны.
 Ленин— қақыйқаттың
 Нағыз өзи екен.
 Партияның сөзи—
 Оның сөзи екен
 Минекей халықлардың
 Ашылған бахты.
 Ленин—өз алдына
 Дүнья екен жақты.
 Ленин—халыққа куўат,
 Дем алыс болды.
 Ленин—дәртке дәрман,
 Куўаныш болды.

Январь—февраль, 1970-жыл.

МАЗМУНЫ

1 Дәўир. Адамлар. Өмир кубылыслары.

Исенбеймен басқа жәннет бар десе	4
Ағып барар ақ сәўле	5
Ертеклерден озып	6
Адамлар ояў	8
Кийимлер көк	9
Ғаўкылдасар каракалпақлар	10
Жол	12
Жабаным, жасыл далам (Дүркин)	14
Көз көргенлер	16
Көп еди мүшкилимиз	17
Қара таллар	19
Алыстағы досқа	21
Аўылдың адамлары	21
Қәткуда	23
Турақлы адам	24
Оспан бала	25
жап-жасыл, жасыл, жасыл	28
Сен мениң талпынарым	29
Арал сазлары (Дүркин)	30
Кумлы жағадәғы ойлар	31
Толқынлар	33
Дүзгин	34
Мойнақтың қара кызы	35
Келдим Арал бойларына	36
Балық қабыллайтуғын жайда	37
Көрдим бүгин келиншекти	38
Қайықтағы қыяллар	39
Аўға түскен балықлар маған	41
Сәлем	41
Алтын ағыс	42
Мың жыллық дослығым бар	44
Шопан	47

II Әжеп сезимлер. Ойлар

Ленинлик идея	50
Бәхәр әйямы	52
Адам болыу	53
Жигит отыр гүл дийдарға қараған	53
Ертең бул жерлерден поезд өтеди	54
Мейли бийтаныс бол, мейли таныс бол	55
Жақсылықтың белгиси	56
Ой толғауы	57
Өмир толғауы	60
Ана жер толғауы	61
Бәлентлік	62
Бахыт	63
Көпдур бул дүньяның кемис-қутығы	64
Аббаз шайырдың азасына	64
Жауын жауып турды сәске уақтында	66
Көклем қосығы	67
Гүл-гүл дөнип тұрсын ана тәбият	69
Сен өзін	71
Алтылықлар	72

III Ақ қағазда аппақ дүњям. әдиули әрманларым

Көзлерим жолында	78
Тууылған мәқаңға	78
Жана жыл қосығы	79
Оянаман таң шағы	81
Саған мегземес	81
Үш ай болды	82
Муз үстінде	83
Шыдамсызлық әдетти бастан	83
Күтиу	84
Наұрыз	85
Сүйсиниу	86
Бул ақшам	87
Кулпырған бир дүњья өзи қызлардын	87
Бул тәбият қушағында	88
Ғаяллар	88
Күн шығыс мукамлары (дүркіннен)	91
Адамийзатта әуелқа	92
Демегил достым хәргиз	93
Өмир деген не бул	93
Сүйемен деп	98
Таң атып қиятыр	101

Аңлау үшін уларықның	103
Сараған	104
Шырайлы	107
Мениң ракетам зуулап келеди	107
Арзыр	109
Турмыс деген қыйын екен	110
Сүйенеди адамға адам	110
Мен жортаға жылай алмайман	112
Өзбекстан	113
Мен ҳаққында шығарып ҳүким	114
Күйдирмең кисини	115
Дослық ҳаққында	115
Аппақ қардын үстінде	116
Бул дүњьяның қызықлары көп	117

IV Поэмалар

Садықлық	120
Ғарының әңгимеси	134

На каракалпакском языке

Тулепберген Матмуратов

ОТКРОВЕНИЕ

Сборник стихов и поэмы

Издательство „Каракалпакстан“
Нукус—1977

Редактор *Б. Кайыпназаров*
Худредактор *И. Кыдыров*
Техредактор *Ж. Досжанова*
Художник *К. Нажимов*
Корректор *Э. Абдираманова*
ИБ № 250

Териўге берилген ўақты 25/VII 1977. Басыўға рухсат етилге ўақты 15/X—77 Қағаз форматы . 70x108^{1/32} РК №33790 Көлеми 4, баспа табақ, 6,3 шәртли баспа табақ 5,0 есап баспа табак
Тиражы 5000 Баҳасы 85 т.

„Каракалпакстан“ баспасы, Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.

ҚҚАССР Министрлер Советинин баспа полиграфия ҳәм кита саўдасы ислери бойынша Басқармасынын „Правда“ ның 50 жыллығы атындағы Нөкис полиграфкомбинаты. Заказ 117.